

HZ. PEYGAMBER'İN BEŞERİLİĞİ VE YARGI TASARRUFLARI BAĞLAMINDA “BEN DE SİZİN GİBİ BİR BEŞERİM...” RİVAYETİNİN TENKİT VE TAHLİLİ

İbrahim SAĞLAM

Ahi Evran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı
ibrahim.saglam@ahievran.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-8706-7181>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 23/08/2024

Accepted / Kabul Tarihi: 10/12/2024

DOI: 10.26791/sarkiat.1521124

Hz. Peygamber'in Beşeriliği ve Yargı Tasarrufları Bağlamında "Ben De Sizin Gibi Bir Beşerim..." Rivayetinin Tenkit ve Tahlili

Öz

Allah, beşer cinsinden peygamberler seçmekle, ilâhî âlem ile beşerî bilgi arasında eşsiz bir iletişim alanı tesis etmiştir. Fakat bu iletişimin mahiyet, sınır ve süresi konusunda öteden beri farklı görüşler ortaya konmuştur. Hz. Peygamber'in beşer ve risâlet vasıflarından sonra diğer bir vasfı da hâkimliktir. Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in yargıyla ilgili tasarruflarında; beşer olduğuna ve ispat vasıtalarına dayalı karar verdiğine, diğer taraftan hakkında hüküm konulmayan meselelerde de vahiy beklediğine dair rivayetler bulunmaktadır. Bu konuda "Ben de sizin gibi bir beşerim. Sizler bana davalarınızı getiriyorsunuz..." diye başlayan rivayet dikkat çekmektedir. Araştırmada söz konusu rivayet sened ve metin açısından tahlil edilmiş, Hz. Peygamber'in yargılama konusundaki tasarrufları ile beşer olma vasfı arasındaki ilişki, muhaddisler penceresinden değişik yönleriyle ve tümevarım yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada; hadisin bazı varyantların sahih veya hasen bazılarının ise zayıf olduğu, konunun daha ziyade hukuk ve ahlâk temelinde ele alındığı, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) yürüttüğü davaların, hem vahiy hem de icthadın işler olduğu davalar ile sadece icthadın işler olduğu davalar şeklinde iki kısma ayrılabilceği, söz konusu hadisin sadece icthada dayalı davalarla ilgili olduğu, Hz. Peygamber'in, bu tür davalarda zâhire ve kendi kanaatine göre hükmettiği, vahiyle desteklenmediği müddetçe bilgi kaynakları ve araştırma imkânları konusunda diğer insanlarla arasında bir fark bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, Beşer, Yargı, Tenkit

Criticism And Analysis of The Narration "I Am A Human Being Like You..." in The Context of The Prophet Muḥammad's Humanity And Judicial Dispositi

Abstract

By choosing human prophets, Allah has established a unique communication area between divine knowledge and human knowledge. However, different opinions have been put forward about the nature, limits, and duration of this communication. Another quality of Prophet Muḥammad, after his human and prophetic qualities, is the quality of being a judge. He made decisions in various cases submitted to him due to his qualifications as a judge. In the basic ḥadīth sources, in the Prophet Muḥammad's dispositions regarding judiciary; there are transmissions that he is human and makes decisions based on evidence at the same time he awaits waḥy on issues on which there is no ruling. In this regard, the transmissions that begin with the words of the Prophet Muḥammad, especially "I am a human being like you, you bring your da'wās to me..." are important. In this research was analysed in concepts of isnād and matn, and the relationship between the Prophet Muḥammad's judgment dispositions and his quality of being human will be examined with the inductive method from the point of view of muḥaddiths. In the study also came to the following conclusions; some of the variants of the ḥadīth are ṣaḥīḥ, while others are ḥasan and ḍa'īf, the issue is mostly addressed on the basis of law and morality, the court da'wās conducted by the Prophet Muḥammad can be divided into two parts: da'wās in which both revelation and idjtiḥād are together, and da'wās in which only idjtiḥād exists, the ḥadīth in question is related to the da'wās in which idjtiḥād exists, the Prophet Muḥammad judges according to the available evidence and his own opinion, as long as not supported by the waḥy, the Prophet Muḥammad is no difference between him and other people in terms of information sources and research.

Keywords: Ḥadīth, the Prophet Muḥammad, Human, Judgment, Criticism

GİRİŞ

Beşer; erkek, kadın, tek veya topluluk olarak insanı tanımlayan bir terimdir.¹ Kur'ân'da insan kavramı genellikle insanın hem bedenî hem de rûhî yönü için² beşer ise daha çok ontolojik yönü için kullanılmaktadır.³ Beşer olma vasfı, gönderilen elçilerin bir özelliği,⁴ peygamber seçme yetkisine sahip Yüce Allah'ın tercihidir.⁵ Hadislerde beşer kavramı Hz. Peygamber'in beşer olması bağlamında, unutmaya ve yanılma,⁶ söz, karar ve ictihadlarında hata etme,⁷ insanların beden ve ruhen hissettiği şeyleri hissetme şeklinde kullanılmaktadır.⁸

Kur'ân'da; Allah Resûlü'nden (s.a.v.) adaletle hükmetmesi,⁹ mü'minlerden de onun verdiği kararları içlerinde bir sıkıntı duymadan kabul edip,¹⁰ itaat etmeleri istenmektedir.¹¹ Hadislerde Hz. Peygamber'in yargılama konusunda; şahit ve delil gibi ispat vasıtalarına başvurduğu, davalının yeminine itibar ettiği bildirilmektedir.¹² Hz. Peygamber'in "Ben de sizin gibi bir beşerim. Sizler bana davalarınızı getiriyorsunuz. Belki biriniz diğerine göre delilini daha güzel sunar, ben de sunulan delile göre onun lehine hükmederim. Kime kardeşinin hakkını verdimse, ondan bir şey almasın. Zira ona kıyamette getireceği ateşten bir parça vermişimdir."¹³ sözü, onun beşer yönüne vurgu yapması bakımından önemlidir. Hadiste Hz. Peygamber kazâi meseleleri karara bağlarken davanın dinî, ahlâkî, hukukî vb. yönlerini göz önüne aldığı, dürüstlük ile helâlin, aldatma ile haramın özde aynı şeyin iki yüzü olduğunu haber verdiği görülmektedir. Diğer yandan hadis külliyyatı içinde Hz. Peygamber'in hakkında hüküm konulmayan meselelerde vahiy beklediğine, kendi reyyle hüküm vermediğine dair rivayetler yer almaktadır.¹⁴ O halde Hz. Peygamber'in yargı tasarruflarıyla ilgili söz konusu rivayetler çerçevesinde beşerî ve nebevî yönünün ortaya konulması önem arz etmektedir.

Hiz. Peygamber'in beşer yönü, çeşitli eserlere konu olmuştur. Bu çalışmalarda bir beşer olarak Hz. Peygamber'in yargı tasarruflarına,¹⁵ onun beşerî ve nebevî bilgi kaynakları ve bunun kazâi konulara yansımalarına değinilmiştir.¹⁶ Hadis eserlerinde ise konunun daha ziyade Hz. Peygamber'in kazâi tasarrufları bağlamında ele alındığı, bazı şerhlerde kazâi kararların beşerî ve nebevî kaynakları konusuna değinildiği görülmektedir. Bu çalışmada ise "Ben ancak bir beşerim. Sizler davalarınızı getiriyorsunuz..." rivayeti merkeze alınarak Hz. Peygamber'in beşer oluşunun kazâi tasarrufları üzerindeki etkisine, verdiği kararların ahlâkî ve hukukî yönüne ve yine verilen hükmün hem zâhirde hem de bâtında geçerli olup olmadığına odaklanmıştır.

1 el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn*, nşr. Mehdi Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî (b.y.: Mektebetü'l-Hilâl, ts.), "Beşer", 6/259; Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), "Beşer", 4/59; Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, nşr. Abdülkerim el-Azbâvî vd. (Kuveyt: Mektebetü'l-Hükümetü Kuveyt, 2000), "Beşer", 10/183.

2 Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), et-Tîn 95/4, 5; el-Ahzâb 33/72; el-Âdiyât 100/6; el-İsrâ 17/11, 83; Yûnus 10/12, 21; Hûd 11/9; ez-Zuhruf 43/15; el-Enbiyâ 21/37; Âl-i İmrân 3/14.

3 Âl-i İmrân 3/47; el-Hicr 15/28, 33; Hûd 11/27; Meryem 19/20; el-Enbiyâ 21/34; el-Mü'minûn 23/33; el-Furkân 25/54; er-Rûm 30/20; Sâd 38/71. Değerlendirmeler için bk. H. Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022), 46-50.

4 el-Mâide 5/18, el-En'âm 6/91; Hûd 12/27; İbrâhim 14/10; el-İsrâ 17/94; el-Enbiyâ 21/3; el-Mü'minûn 23/24, 33, 34; eş-Şuarâ 26/154, 186; Yâsin 36/15.

5 İbrâhim 14/11; el-İsrâ 17/93; el-Kehf 18/110; Fussilet 41/6; eş-Şûrâ 42/51.

6 Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Salât", 31; Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Mesâcid", 89, 93, 94; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Salât", 189.

7 Müslim, "Fezâil", 140.

8 Müslim, "Birr", 88, 89; "Fezâilu's-sahâbe", 36; 4/366; Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1/114; İbn Ebû Şeybe Abdullah b. Muhammed, *Müsnedü İbn Ebû Şeybe*, nşr. Adil b. Yusuf, Ahmed Ferîd (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 2/203 (No: 688).

9 el-Mâide 5/42, 48, 49.

10 en-Nisâ 4/65.

11 en-Nûr 24/48-51.

12 Buhârî, "Enbiyâ", 18; Müslim, "İman", 223-224; "Hudûd", 8-11; "Akziye", 1-3; Ebû Dâvûd, "Akziye", 26; "Hudûd", 24; İbn Ebû Şeybe Abdullah b. Muhammed, *el-Muşannefi'l-ehâdis ve'l-âşâr*, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 6/7-16. Bu konuda ayrıca bk. Muhammed b. Ferîc İbnü't-Tallâ, *Akziyetü Resûlillâh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, 1426).

13 Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Akziye", 1; Buhârî, "Şehâdât", 27; Müslim, "Akziye", 4.

14 Buhârî, "İ'tisâm", 7, 8, 9.

15 Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 377-439; Murat Şimşek, *İslâm Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları* (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 119-213, 288, 332.

16 Salih Karacabey, *Hiz. Peygamber'de Nebevî ve Beşerî Bilgi* (İstanbul: Sır Yayıncılık, 2002).

1. Rivayetinin Sened Tahlili

Hiz. Peygamber'in kazâi tasarruflarında beşer olduğuna vurgu yapan rivayetler; sahâbeden Ümmü Seleme (ö. 62/681), Ebû Hüreyre (ö. 58/678) ve İbn Ömer (ö. 73/693) ile tâbiünden Muhammed b. Ebî Dırâr'dan (ö. ?) nakledilmektedir. Tirmizî (ö. 279/892), Hiz. Aîşe (ö. 58/678) varyantından bahsetse de kaynaklarda bulunamamıştır.¹⁷

1.1. Ümmü Seleme Varyantı

Ümmü Seleme varyantına ait tariklerin ufak lafız farklılıklarıyla aşağıdaki şekilde sınıflandırılması mümkündür:

a. Ümmü Seleme-Zeyneb-Urve-Hişâm Tariki

إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ. وَإِنِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ. فَأَقْضِي لَهُ عَلَى نَحْوِ مِمَّا أَسَمِعُ مِنْهُ. فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ شَيْءٍ مِنْ حَقِّ أَحِيهِ. فَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا. فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

"Ben ancak bir beşerim. Sizler uyuşmazlıklarınızı çözmek üzere bana geliyorsunuz. Belki biriniz diğerine göre delilini daha güzel sunar, *ben de duyduğuma göre* hareket edip, onun lehine hüküm verebilirim. Bu durumda kime haksız yere kardeşinin hakkını vermişsem ondan bir şey almaya kalkmasın. Zira ona cehennem ateşinden bir parça vermişimdir."¹⁸

Hadisin tarikleri ve sıhhat durumu şu şekildedir:

i. Mâlik (ö. 179/795)-Buhârî (ö. 256/870) Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb bint Ebû Seleme (ö. 73/693)>Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)¹⁹>Hişâm b. Urve (ö. 146/763)²⁰>Mâlik>Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî (ö. 221/836)>Buhârî. Bu tarikte cerhedilen bir râvî yoktur.

ii. İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849)-Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)-Müslim (ö. 261/875)-İbn Mâce (ö. 273/887)-Nesâî (ö. 303/915) Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>Hişâm>Veki b. Cerrâh (ö. 197/818)²¹>İbn Ebû Şeybe/Ahmed b. Hanbel/İşhâk b. İbrahim (ö. 237/852)>Nesâî. Bu tarikte cerhedilen bir râvî yoktur.

iii. Ahmed b. Hanbel-Müslim Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>Hişâm>Ebû Muaviye Muhammed b. Hâzım (ö. 195/810) >Ahmed b. Hanbel/Yahyâ b. Yahyâ et-Temimî (ö. 226/840)>Müslim.

Bu tarikte Ebû Muaviye Muhammed b. Hâzım hakkında Ahmed b. Hanbel, "A'meş dışındaki aktarımlarımda vemh/ızdırab vardır, hıfzı iyi değildir" derken, İbn Hibbân (ö. 354/965) ona *Sikât*'ında yer vermekte, hakkında "Hâfiz, takvâ sahibidir. Fakat Mürcie'dendir." demektedir.²²

iv. Buhârî-Ebû Dâvûd (ö. 275/889) Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>Hişâm>Süfyan es-Sevrî (ö. 161/716)²³>Muhammed b. Kesîr (ö. 223/837-838)>Buhârî/Ebû Dâvûd.

Bu tarikteki râvîlerden Muhammed b. Kesîr el-Abdî hakkında münekkittlerden Yahyâ b. Ma'in (ö. 233/848) "sikâ değil", Ebû Hâtım (ö. 277/890) "sadûk", İbn Kânî (ö. 351/962) "zayıf" diye cerh ederken, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân ise "sikâ" diye tezkiye etmektedirler.²⁴

17 Muhammed b. İshâ et-Tirmizî, *Câmi'u't-Tirmizî*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Ahkâm", 11. Mübârekpûrî, "Kimin tahric ettiğine bakılsın" demektedir. Bk. Muhammed Abdurrahman el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 4/474. Vâilî ise söz konusu haberi, bir çocuğun nesebi ile ilgili Sa'd b. Ebû Vakkâs ile 'Abd b. Zem'a arasında gerçekleşen davayla ilişkilendirir. Bk. Muhammed Haydar el-Vâilî, *Nüzhethü'l-elbâb fî kavli't-Tirmizî ve fî'l-bâb* (Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzî, 2006), 4/1851, 2072. Eğer bu tahrir doğru ise Tirmizî'nin, söz konusu hadise değil de içerik yönüyle ona benzeyen başka bir hadise işaret ettiği söylenebilir.

18 Mâlik, *Muvatta'*, "Akziye", 1; İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 4/541 (No. 22973); 6/11 (No. 29076); 7/321 (No. 36488); Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, nşr. Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y., 1985), 6/290 (No. 26534); 6/307 (No. 26660); Buhârî, "Şehâdât", 27; "Hıyel", 10; "Ahkâm", 20; Müslim, "Akziye", 4; İbn Mâce Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Ahkâm", 5; Ebû Dâvûd, "Akziye", 7; Tirmizî, "Ahkâm", 11; Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Âdâbu'l-kuzât", 13, 33.

19 İmam, âlimu'l-Medîne, fakih gibi vasıflarla anılır. Zehebî, *Siyer*, 4/221 vd.

20 Ebû Hâtım er-Râzî ve Yahyâ b. Ma'in gibi münekkittler "sikâ" olduğunu söylerler. Bk. Zehebî, *Siyer*, 6/35.

21 Yahyâ b. Ma'in ve Ahmed b. Hanbel gibi münekkittler hakkında övgüyle söz ederler. Bk. Zehebî, *Siyer*, 9/141.

22 İbn Hibbân Muhammed el-Büstî, *es-Sikât*, nşr. Şerefüddin Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Fiker, 1975), 7/441; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/123.

23 Münekkittler tarafından hakkında övgüyle söz edilir. Bak. Zehebî, *Siyer*, 7/230.

24 İbn Ebû Hâtım er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-'Arabî, 1952), 8/70; Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, nşr. Beşşâr Avvâd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980-1992), 26/334; İbn Hibbân, *Sikât*, 9/77; Muham-

v. Tirmizî (ö. 279/892) Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>Hişâm>Abde b. Süleyman (ö. 188/803-804)²⁵>Harun b. İshak (ö. 258/871-872)²⁶>Tirmizî. Bu tarikte cerhe uğrayan bir râvî yoktur.

vi. Nesâî Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>Hişâm>Yahyâ b. Saïd el-Kattân (ö. 198/813)²⁷>Amr b. Ali (ö. 249/864)²⁸>Nesâî. Bu tarikte cerhe uğrayan bir râvî yoktur.

Bu tariklerin tamamı muttasıldır. İlgili varyant *Sahihayn* gibi en muteber kaynaklarda tahrir edilmiştir. Tarikler arasında sadece Muhammed b. Kesîr ve Ebû Muviye hakkında hem cerh hem de ta'dîl ifade eden değerlendirmeler vardır. Ancak tüm tarikler birlikte değerlendirildiğinde bu hadisin sened açısından sahih olduğu anlaşılmaktadır.

b. Ümmü Seleme-Zeyneb bint Ebû Seleme-Urve b. Zübeyr-İbn Şihâb-Ma'mer/Sâlih/Yûnus/Şuayb Tariki

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ جَلْبَةَ خَصْمٍ يَبَايِ حُجْرَتِهِ. فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ. فَقَالَ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ. وَإِنَّهُ يَأْتِيَنِي الْخَصْمُ، فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْبَغَ مِنْ بَعْضٍ، فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ، فَأَقْضِي لَهُ. فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ، فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ، فَلْيُحْمِلْهَا أَوْ يَدْرَهِ

Resûlullah (s.a.v.) oda kapısının önünde tartışanların bağırışını duydu, onların yanına gitti ve şöyle dedi: "Ben ancak bir beşerim. Durum şu ki; insanlar bana uyuşmazlıklarını çözdürmeye gelmektedirler. Pek muhtemeldir ki bazıları bazısına göre meramını daha iyi anlatabilir. *Ben de onu doğru söylüyor zannedip buna (zannıma) göre hükmedebilirim.* Bu durumda kime (haksız yere) kardeşinin hakkını verdimse, o ancak ateşten bir parçadır. Ya onu alsın ya da terk etsin."²⁹

i. Ma'mer (ö. 153/770)-Abdürrezzâk (ö. 211/826-827)-Ahmed b. Hanbel- Müslim Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>İbn Şihâb (ö. 124/742)³⁰>Ma'mer>Abdürrezzâk>Ahmed b. Hanbel/Abd b. Humeyd (ö. 249) >Müslim. Bu tarikte cerhe uğrayan bir râvî yoktur.

ii. Ahmed b. Hanbel Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>İbn Şihâb> Sâlih b. Keysân (ö. 140/757)³¹> İbrahim b. Saïd (ö. 184/800)³²>Yakûb b. İbrahim b. Saïd (ö. 208/823-824)³³>Ahmed b. Hanbel/Amr b. Nâkıd (ö. 232/846-847)>Müslim. Bu tarikte cerhe uğrayan bir râvî yoktur.

iii. Buhârî Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>İbn Şihâb>Sâlih b. Keysân>İbrahim b. Saïd>Abdullah b. Abdülaziz (ö. 220/835)³⁴>Buhârî. Bu tarikte cerhe uğrayan bir râvî yoktur.

iv. Buhârî Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>İbn Şihâb>Şuayb b. Ebû Hamza (ö. 162/779)³⁵> Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi' (ö. 222/837) ³⁶ >Buhârî.

v. Müslim Tariki: Ümmü Seleme>Zeyneb>Urve>İbn Şihâb>Yûnus b. Yezîd (ö. 159/775-776)³⁷>Abdullah b. Vehb (ö. 197/812-813)³⁸>Hermele b. Yakûb (ö. 243/858)> Müslim.

Bu tarikteki râvîlerden Hermele b. Yahyâ'yı Ebû Hâtim "lâ yuhteccü bih-hadisi delil olmaz" diye cerh etmektedir. İbn Hacer (ö. 852/1449), İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında onun isminin geçtiği söylemektedir. Fakat eldeki İbn Hibbân nüshalarında onun ismine rastlanamamıştır. İbn Adî (ö. 365/976) "Çok araştırmalar yaptım, fakat zayıf olmayı gerektiren

med b. Ahmed ez-Zehbî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, nşr. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 10/383; İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2014), 3/683.

25 Ebû Dâvûd ve diğerleri onu "sikâ" olarak görürler. Bk. Zehebî, *Siyer*, 8/511.

26 Nesâî ve diğerleri hakkında "sikâ" demişlerdir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 12/127.

27 Münekkitletler hakkında övgüyle söz ederler. Bk. Zehebî, *Siyer*, 9/175-178.

28 Nesâî "sikâ" derken, Ebû Hâtim "sadûk" demektedir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 11/470, 471.

29 "Zannederim" lafzının "أَظُنُّ", "ezunnu" şeklinde geçtiği tarikler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/308 (No. 26668, 26669); Müslim, "Aşkziye", 5, 6. "Zannederim" lafzının "أَحْسِبُ", "ahsebu" şeklinde geçtiği tarikler için bk. Buhârî, "Ahkâm", 31; "Mezâlim", 16.

30 "İmam" ve "hafız" olarak bilinir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 5/326.

31 Nesâî ve Yakûb gibi münekkitletler "sikâ" olarak görür. Bk. Zehebî, *Siyer*, 5/454.

32 Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn "sikâ" olarak görmüşlerdir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 8/305.

33 Münekkitletlerin çoğu "sikâ" derken Ebû Hâtim ise "sadûk" olduğunu söylemiştir. Zehebî, *Siyer*, 9/492.

34 Ebû Dâvûd "sikâ" olarak görmüştür. Bk. Zehebî, *Siyer*, 10/389.

35 Zehebî, "imam", "sikâ", "hâfiz" olarak tavsif eder. Bk. Zehebî, *Siyer*, 7/187.

36 Ebû Hâtim, "sikâ", "nebil", "sadûk" şeklinde üç farklı değerlendirmede bulunur, İclî, "la be'se bih", İbn Ammâr ise "sikâ" demektedir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 10/324.

37 Dârimî, Nesâî ve İclî "sikâ" demektedir. Zehebî, *Siyer*, 6/297.

38 İbn Adî ve Ahmed b. Hanbel "sikâ" olarak görür. Bk. Zehebî, *Siyer*, 9/226.

bir şey göremedim.” demek başka bir yerde ise “Ondan bir şey yazma konusunda İbrahim el-Ferhazânî’ye sordum. Hermele, zayıftır dedi.” şeklinde değerlendirmeler yapmaktadır. Ukaylî (ö. 322/934) “sıkâ”, İbn Hacer ise “sadûk” şeklindetezkiyeetmektedirler.³⁹

Yukarıda verilen tarikler muttasıldır. Rivayet ayrıca *Sahihayn* gibi en muteber kaynaklarda tahrir edilmiştir. Hadis demetindeki tariklerden Müslim rivayetinde Hermele hakkında hem cerh hem de ta’dil ifade eden değerlendirmeler vardır. Bu durumda bir te’aruz oluşmaktadır. Ancak tüm tarikler birlikte değerlendirildiğinde bu hadisin sened açısından sahih olduğu anlaşılmaktadır.

c. Ümmü Seleme-İbn Râfi‘-Usâme-Vekî‘ b. Cerrâh/İbnü’l-Mubârek Tariki

جَاءَ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ يَخْتَصِمَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَوَارِيثَ بَيْنَهُمَا قَدْ دَرَسَتْ، لَيْسَ بَيْنَهُمَا بَيِّنَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، وَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَلْحَنُ بِحُجَّتِهِ - أَوْ قَدْ قَالَ: لِحُجَّتِهِ - مِنْ بَعْضٍ، فَإِنَّمَا أَقْضِي بَيْنَكُمْ عَلَى نَحْوِ مَا أَسْمَعُ، فَمَنْ قَضَيْتَ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا، فَلَا يَأْخُذْهُ، فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ يَأْتِي بِهَا إِسْطَاطًا فِي غُنْفِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». فَبَكَى الرَّجُلَانِ، وَقَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا: حَقِّي لِأَخِي، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَّا إِذَا قُلْتُمَا، فَأَذْهَبَا فَاقْتَسِمَا، ثُمَّ تَوَخَّيَا الْحَقَّ، ثُمَّ اسْتَثْمَمَا، ثُمَّ لِيُحْلِلْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا صَاحِبَهُ»

“Ensardan iki kişi, (gerçek sahibine ait izleri) kaybolup gitmiş miras malları hakkında yaşadıkları uyuşmazlıkları çözmek için Hz. Peygamber’e başvurdular. Elllerinde bir delilleri de bulunmuyordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Sizler bana uyuşmazlıklarınızı çözdürmeye geliyorsunuz. Ben ise ancak bir beşerim. Belki biriniz diğerine göre delilini daha güzel sunar. Kime kardeşinin hakkını verdimse, ondan bir şey almasın. Zira böyle bir durumda ben onun için boynunda asılı vaziyette getireceği cehennem ateşinden bir parça vermişimdir.” İkisi de ağlamaya başladı. Her birisi “Hakkım kardeşime helâl olsun.” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber; “Madem ikiniz bu şekilde söylediniz şimdi gelin (söz konusu malı) hak üzere kardeşçe paylaştırın sonra kura çekin sonra da her biriniz arkadaşı ile helâlleşsin”buyurdu.”⁴⁰

i. İbn Ebû Şeybe-Ahmed b. Hanbel Tariki: Ümmü Seleme>Abdullah b. Râfi‘ el-Mahzûmî (ö. 101/719-720)⁴¹>Usâme b. Zeyd el-Leysî (ö. 153/770)>Vekî b. Cerrâh>İbn Ebû Şeybe/Ahmed b. Hanbel.

ii. Ebû Dâvûd Tariki: Ümmü Seleme>Abdullah b. Râfi‘>Usâme b. Zeyd>İbnü’l-Mubârek (ö. 181/797)⁴²>er-Rebi‘ b. Nâfi‘ (ö. 241/855-856)⁴³>Ebû Dâvûd.

Bu tarikte Usâme b. Zeyd el-Leysî dışında cerhe uğrayan râvî yoktur. Usâme, her iki tarikte de müşterek râvîdir. Onun hakkında Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813) “zayıf görülür”, Ahmed b. Hanbel “leyse bi-şey’in”, Nesâî (ö. 303/915) “leyse bi-kaviyyin”, Ebû Hâtim “lâ yuhteccü bilh” diyerek cerh etmektedirler. Buhârî ve Müslim ondan sadece istişhâd için hadis almaktadırlar.⁴⁴ Ukaylî, *Du‘afâ* adlı eserinde yer vermektedir.⁴⁵ İbn Hibbân, *Sikât*’ında ona yer vermektedir.⁴⁶ Fakat Ebû Hâtim bunu hatalı görmektedir.⁴⁷ İclî (ö. 261/875) “sıkâ”, İbn Hacer ise “sadûk” diyerek tezkiyeetmektedirler.⁴⁸

Hadis, senedi itibariyle muttasıldır. Hadisin müşterek râvîsi Usâme b. Zeyd, münekkitlerin ihtilaf ettiği birisidir. Hadis, zayıftır. Fakat diğer tariklerle desteklendiği için hasen li-gayrihi hükmü verilebilir. Zira bazı münekkitler Ahmed b. Hanbel tariki için hasen hükmünü vermektedirler.⁴⁹

39 İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’ta’dil*, 3/274; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 5/548; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 1/372; İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Takribü’l-Tehzîb*, nşr. Muhammed Avvâme (Haleb: Dâru’r-Reşîd, 1986), 156.

40 İbn Ebû Şeybe, *Muṣannef*, 4/541 (No. 22974); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/320 (No. 26760); Ebû Dâvûd, “Akziye”, 7.

41 Münekkitler “sıkâ” görürler. İbn Abdillâh Moğultay b. Kılıç, *İkmâlû (Zeyl ‘ala) Tehzîbi’l-Kemâl*, nşr. Adil b. Muhammed, Usâme b. İbrahim Aydın (y.y.: el-Fârûku’l-Hadissiyye, 1988), 7/339, 340.

42 Münekkitler hakkında övgüyle söz ederler. Bk. Zehebî, *Siyer*, 3/380.

43 Ebû Hâtim, “sıkâ” ve “hüccet” demiştir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 10/653, 654.

44 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 2/350.

45 İbn Adî Abdullah el-Cürcânî, *el-Kâmil fî du‘afâ’i’r-ricâl*, nşr. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: el-Kütübü’l-İlmiyye, 1987), 2/76.

46 İbn Hibbân, *Sikât*, 6/74.

47 İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’ta’dil*, 2/284.

48 İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 1/107; İbn Hacer, *Takribü’l-Tehzîb*, 97.

49 Şuayb el-Arnaût hadis hakkında hasen demektir. Bk. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001), 44/308 (No. 26717).

d. Ümmü Seleme-İbn Râfi'-Usâme-İsa b. Yûnus/Safvân b. İsa/İbn Vehb Tariki

سَمِعْتُ أُمَّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْحَدِيثِ قَالَ: يَخْتَصِمَانِ فِي مَوَارِيثَ، وَأَشْيَاءَ قَدْ دَرَسْتُ، فَقَالَ: إِنِّي إِنَّمَا أَقْضِي بَيْنَكُمْ بِرَأْيِي فِيمَا لَمْ يُنْزَلْ عَلَيَّ فِيهِ

Ümmü Seleme bu hadisi Hz. Peygamber'den şu şekilde duydum dedi: "İki kişi, (gerçek sahibine ait izleri) kaybolup gitmiş miraslar ve eşyalar hususunda anlaşmazlık yaşıyordu. Hz. Peygamber: "Ben, *hakkında bana bir şey inmemiş konularda kendi reyimle hükmederim.*" buyurdu."⁵⁰

i. Ebû Dâvûd Tariki: Ümmü Seleme>Abdullah b. Râfi'>Usâme>İsâ b. Yûnus (ö. 187/803)⁵¹>İbrahim b. Musa (ö. 210'dan sonra/?)⁵²>Ebû Dâvûd.

ii. Tahâvî (ö. 321/933) Tariki: Ümmü Seleme>Abdullah b. Râfi'>Usâme>Safvân b. İsa (ö. 198/814)⁵³>Yezîd b. Sinan (ö. 264/877)⁵⁴>Tahâvî

iii. Tahâvî Tariki: Ümmü Seleme>Abdullah b. Râfi'>Usâme>Abdullah b. Vehb b. Müslim (ö. 197/813)⁵⁵>Yûnus (ö. 264/877)⁵⁶>Tahâvî.

Hadisin senedi muttasıldır. Bu tarikle gelen haberlerin müşterek râvîsi olan Usâme b. Zeyd dışında cerhe uğrayan râvî yoktur. Usâme, münekkitlelerin ihtilaf ettiği bir râvîdir. Hadisin bu tarikinin hasen li-gayrihi olması mümkündür.

1.2. Ebû Hüreyre Varyantı

Bu varyantın isnad şeması şöyledir:

إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ، فَمَنْ قَطَعْتَ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ قِطْعَةً، فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

"Ben sadece bir beşerim. Belki biriniz diğerine göre delilini daha güzel sunar. Kime kardeşinin hakkını verdimse onun için ancak ateşten bir parça vermişimdir."⁵⁷

İbn Ebû Şeybe-Ahmed b. Hanbel-İbn Mâce Tariki: Ebû Hüreyre>Ebû Seleme (ö. 94/712-713)⁵⁸> Muhammed b. Amr el-Leysî (ö. 145/763>Muhammed b. Bişr (ö. 203/818-819)⁵⁹>Ahmed b. Hanbel/İbn Ebû Şeybe.

Bu tarikteki râvîlerden Muhammed b. Amr el-Leysî hakkında Ebû Hâtim "sâlihu'l-hadîs" demektedir.⁶⁰ İbn Hibbân, *Sikât*'ında ona yer vermektedir ve hata eden birisi olduğunu söylemektedir.⁶¹ Ukaylî, *Du 'afâ* adlı eserinde yer vermektedir.⁶² Nesâî bir seferinde "lâ be'se bih" başka seferinde "sikâ" derken,⁶³ İbn Hacer ise "sâdûk", "lehu evhâm" diye tezkiye eder.⁶⁴

Muhammed b. Amr düşük mertebe lafızlarıyla ta'dil edilen bir râvîdir. Hadis, sahih li-gayrihi ya da hasen olarak değerlendirilebilir. Zira bazı münekkitle Ahmed b. Hanbel tariki için "sahih li-gayrihi" hükmünü vermektedirler.⁶⁵

50 Ebû Dâvûd, "Akâziye", 7; Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu Müşkilî'l-âsâr*, nşr. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 2/231 (No. 757, 757).

51 Ahmed, Ebû Hâtim ve Nesâî gibi münekkitle "sikâ" görürler. Bk. Zehebî, *Siyer*, 8/491, 492.

52 İbn Ebi Hâtim ve Nesâî "sikâ" olarak görür. Bk. Zehebî, *Siyer*, 11/141.

53 Münekkitlelerden Muhammed b. Sa'd, "sikâ" ve "sâlih" olduğunu haber verir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 9/309.

54 Zehebî, "sikâ" demektedir. Bk. Zehebî, *Siyer*, 12/554.

55 Yahyâ b. Maîn ve İbn Adî "sikâ" olarak görürken, Ebû Hâtim ise "sâdûk" değerlendirmesini yapar. Zehebî, *Siyer*, 9/226.

56 Münekkitleler tarafından "sikâ" görülmüştür. Bk. Zehebî, *Siyer*, 12/350.

57 İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 4/542 (No. 22975); 7/321 (No. 36490); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/332 (No. 8375); İbn Mâce, "Ahkâm", 5.

58 Ebû Zûr'a "sikâ", İmam Mâlik "ricâlü'l-ilm" gibi övgü dolu değerlendirmeler yapmışlardır. Bk. Zehebî, *Siyer*, 4/289.

59 Yahyâ b. Maîn ve diğerleri "sikâ" olarak görürler. Zehebî, *Siyer*, 9/265, 266.

60 İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/30, 31.

61 İbn Hibbân, *Sikât*, 7/377.

62 İbn Adî, *Kâmil*, 7/465.

63 Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/217.

64 İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 3/226.

65 Şuayb el-Arnaût hadis hakkında sahih li-gayrihi hükmünü vermektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/123 (No. 8395).

1.3. Abdullah b. Ömer Varyantı

İsnadın şeması şöyledir:

اِخْتَصَمَ رَجُلَانِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، أَقْضِي بَيْنَكُمْ بِمَا أَسْمَعُ مِنْكُمْ، وَلَعَلَّ أَحَدَكُمْ أَلْحَنُ بِحُجَّتِهِ مِنْ أَخِيهِ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

"İki kişi yaşadıkları anlaşmazlıkları Hz. Peygamber'e arz ettiler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Ben ancak bir beşerim. *Ben aranızda duyduğuma göre* hükmederim. Belki sizden birisi delilini, kardeşinden daha güzel sunar. Kime kardeşinin hakkından bir şey verdimse, ben ona ancak ateşten bir parça vermişimdir."⁶⁶

Taberânî'nin (ö. 360/971) yer verdiği hadisin senedi şöyledir: İbn Ömer>Zeyd b. Eslem>*el-Kâsım b. Abdullah* (ö. 160'tan sonra)>*Muhammed b. Mâhan* (ö. ?)>*Süleyman b. Dâvûd* (ö. ?)>*İsâ b. Muhammed* (ö. ?)>Taberânî.

Seneddeki râvîlerden el-Kâsım b. Abdullah b. Ömer Hafs hakkında Ahmed b. Hanbel, "kezzâb", "vaddâ", Yahyâ b. Maîn "zayıf", Buhârî "seketü anhu", Ebû Hâtim "metrûk", "münker", gibi ifadeler kullanarak cerh etmektedirler.⁶⁷ İsa b. Muhammed hakkında "mechûl'l-hâl" denilmektedir.⁶⁸ Muhammed b. Mâhan'ın künyesinin Ebu Hanefiyye olduğu ifade edilmektedir. Hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.⁶⁹ Yine Süleyman b. Dâvûd hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Dolayısı ile hadis sened yönüyle metrûktür.

1.4. Muhammed b. Ebû Dırâr Varyantı

İsnad şeması şöyledir

اِخْتَصَمَ رَجُلَانِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَضَى عَلَى أَحَدِهِمَا، قَالَ: فَأَخَذَ يُنْكِرُ وَيَرَى غَيْرَ ذَلِكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أَقْضِي بِمَا أَرَى، فَمَنْ قَضَيْتُ مِنْ أَخِيهِ شَيْئًا، فَلَا يَأْخُذْهُ

"İki kişi yaşadıkları anlaşmazlıkları Hz. Peygamber'e arz ettiler, O (s.a.v.) da biri aleyhine hükmetti. Bu kimse memnuniyetsiz bir duruşla ve aksini düşünürcesine bakmaya devam ediyordu, Allah Resûlü (s.a.v.) "Ben ancak bir beşerim, *gördüğüme/kanaatime göre* hükmederim. Kime kardeşinin hakkı olan bir şeyi (vermek üzere) hükmettimse, onu almasın" buyurdu."⁷⁰

İbn Ebû Şeybe'nin tahrir ettiği hadisin senedi şöyledir: *İbn Ebû Dırâr>Hâlid b. Seleme el-Kureşî* (ö. 132'den sonra)⁷¹>*Ebû Zâide* (ö. 149/766)>Zekeriya b. Ebu Zâide>İbn Ebû Şeybe.

Seneddeki râvîlerden Muhammed b. Amr b. el-Hâris b. Ebû Dırâr el-Müsteleki, mü'minlerin annesi Cüveyriye'nin kardeşi Amr'ın oğludur. Cüveyriye'nin kız kardeşi Amra onun halasıdır. Muhammed babası ve halasından rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân onu "sikâ" görmektedir.⁷²

Seneddeki diğer bir râvî olan Ebû Zâide hakkında münekkitlelerden Ahmed b. Hanbel "sikâ" derken, Ebû Zür'a "sâlih" ve Ebû Hâtim "leyyinu'l-hadîs" ve "müdelles" gibi ifadelerle cerh etmektedirler.⁷³

Senedde ismi geçen İbn Ebû Dırâr tabîndendir ve hadisi mürseldir. Aynı zamanda hadisin râvîlerinden Ebû Zâide de cerhe uğrayan bir râvîdir. Dolayısı ile hadisin senedi zayıftır.

Sonuç olarak hadisin Ümmü Seleme varyantının Zeyneb bint Ebû Seleme tariki sahihtir. Yine Ümmü Seleme varyantının Abdullah b. Râfi' tariki hasen li-gayrihi iken Ebû Hüreyre varyantı hasen, İbn Ebû Dırâr varyantı ise zayıftır. İbn Ömer varyantı ise metrûktür.

66 Süleymân et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaf*, nşr. Tarık b. İvazullah, Abdulmuhsin b. İbrahim (Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1995), 5/138 (No. 4890).

67 İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/111-112; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/378; Nureddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, nşr. Abdullah Muhammed ed-Derviş (Beyrut: Dâru'l-Fiker, 1994), 4/198; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 3/413.

68 Nayif b. Salah el-Mansûrî, *İrşâdû'l-kâsi ve'd-dânî ilâ terâcimi şuyuhu'-Taberânî* (el-İmâre: Mektebetü Dâru İbn Teymiyye, ts.), 456.

69 İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2002), 7/37.

70 İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 6/10 (No. 29074).

71 Ahmed b. Hanbel ve İbn Maîn "sikâ" olarak görürler. Bk. Zehebî, *Siyer*, 5/374.

72 İbn Hibbân, *Şikât*, 7/368.

73 Zehebî, *Siyer*, 6/203.

2. Rivayetin Metin Tahlili

Konu başlığı yapılan hadiste Hz. Peygamber'in yargı konusunda dört tür beyanının öne çıktığı görülmektedir:

- Duyduğuma* göre hükmederim. (İsnadı sahih)
- Doğru söylediğini *zannedip*, buna (zannıma) göre hükmederim. (İsnadı sahih)
- Hakkında bir şey inmemiş konularda, kendi *reyimle* hükmederim. (İsnadı hasen li-gayrihi)
- Duyuma, zan ve rey gibi herhangi bir beyanın olmadığı *nötr* durum. (İsnadı sahih li-gayrihi)

2.1. Rivayetin Bağlam Yönünden Tahlili

Hadisin söylendiği dönem ve ortamın tespiti, anlaşılmasında önemli bir ilkedir. Günümüzde bir hadisin, dil, tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji gibi beşerî ilimlerin verilerinden istifade edilerek iç ve dış bağlamının tespiti düşüncesi önemsenmektedir.⁷⁴ Dolayısıyla konu başlığı yapılan rivayetin, bağlam ya da bağlamlarının ortaya konması, hadisin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Hadisin sebab-i vürûdu hakkında yukarıdaki rivayetlerde geçen açıklamalar şunlardır:

- » "İki kişi, (gerçek sahibine ait izleri) kaybolup gitmiş miraslar ve eşyalar hususunda anlaşmazlık yaşıyorlardı."⁷⁵
- » "Ensardan iki kişi, (gerçek sahibine ait izleri) kaybolup gitmiş miras malları hakkındaki anlaşmazlıkları çözmek için Hz. Peygamber'e başvurdular. Elleri bir delilleri de bulunmuyordu."⁷⁶
- Olayın ayrıntısına dair, yukarıdaki rivayetlerde geçen açıklamalar şunlardır:
- » "Hz. Peygamber, oda kapısının önünde tartışanların bağrışını duydu, onların yanına gitti..."⁷⁷ Hadisin başka bir tariki "Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin kapısı önünde yüksek sesle tartışanları duydu." şeklindedir.⁷⁸
- » Hz. Peygamber; "Ben ancak bir beşerim. Sizler uyuşmazlıklarınızı çözmek üzere geliyorsunuz. Belki biriniz diğere göre delilini daha güzel sunar, *ben de duyduğuma göre* hareket edip, onun lehine hüküm verebilirim. Bu durumda kime haksız yere kardeşinin hakkını vermişsem, ondan bir şey almaya kalkmayın. Zira ona cehennem ateşinden bir parça vermişimdir." buyurdu."⁷⁹
- » "İkisi de ağlamaya başladı. Her birisi "Hakkım kardeşime helâl olsun." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber; "Madem ikiniz bu şekilde söylediniz şimdi gelin (söz konusu malı) hak üzere kardeşçe paylaşırın sonra kura çekin sonra da her biriniz arkadaşısı ile helâlleşsin" buyurdu."⁸⁰
- » "İki kişi yaşadıkları anlaşmazlıkları Hz. Peygamber'e arz ettiler, O (s.a.v.) da biri aleyhine hükmetti. Bu kimse memnuniyetsiz bir duruşla ve aksini düşünürcesine bakmaya devam ediyordu, Allah Resûlü (s.a.v.) "Ben ancak bir beşerim..." dedi."⁸¹

Hadisin bağlamlarına göre değerlendirilmesi durumunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılması mümkündür:

- » Söz konusu sebab-i vürûdda olayın, miras veya bazı mallar hususunda olduğu ifade edilmektedir.⁸² O halde dava, kamu veya ceza hukuku alanıyla ilgili değil özel hukuk alanıyla ilgilidir. (Hukukî Bağlam)

74 Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 201; Nurullah Agitoğlu, *Hadis ve Bağlam* (İstanbul: Kitâbi Yayınları, 2015), 151-184; Selçuk Coşkun, *Hadise Bütüncül Bakış* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 267-367; Fuat İstemî, *Hicret Bağlamında Tarih ve Hadis Metodolojileri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 157-165.

75 Ebû Dâvûd, "Akziye", 7; Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âşâr*, nşr. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 2/231 (No. 757, 757).

76 İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 4/541 (No. 22974); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/320 (No. 26760); Ebû Dâvûd, "Akziye", 7.

77 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/308 (No. 26668, 26669); Buhârî, "Ahkâm", 31; "Mezâlim", 16; Müslim, "Akziye", 6.

78 Müslim, "Akziye", 6.

79 Mâlik, *Muvatta'*, "Akziye", 1; İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 4/541 (No. 22973); 6/11 (No. 29076); 7/321 (No. 36488); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/290 (No. 26534); 6/307 (No. 26660); Buhârî, "Şehâdât", 27; "Hıyel", 10; "Ahkâm", 20; Müslim, "Akziye", 4; Ebû Dâvûd, "Akziye", 7; Tirmizî, "Ahkâm", 11; İbn Mâce Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Ahkâm", 5; Nesâî, "Âdâbu'l-kuzât", 13, 33.

80 İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 4/541 (No. 22974); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/320 (No. 26760); Ebû Dâvûd, "Akziye", 7.

81 İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 6/10 (No. 29074).

82 İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, nşr. Abdullah b. Baz vd. (Beyrut: Dâru'l-Ma'ârif, 1379), 13/173.

- » "Hz. Peygamber, oda kapısının önünde tartışanların bağrışını duydu" ifadesini nakleden Ümmü Seleme'dir ve başka bir tarikte de olayın onun kapısı önünde geçtiği ifade edilmektedir. O halde olayın en önemli görgü şahidi Ümmü Seleme olsa gerektir. Ümmü Seleme dışında İbn Ömer ve Ebû Hüreyre'nin de olaya şahit olması mümkündür. Yine olayın tartışmaya dönüştüğü görülmektedir. Bu durumda tarafları yatıştırma ve sükûneti sağlamak üzere Hz. Peygamber'in devreye girdiği anlaşılmaktadır. (Mekân Bağlamı-Beşerî Bağlam-Hukukî Bağlam-Sosyal Bağlam)
- » "Ensardan iki kişi..." ifadesi olayın iki kişi arasında cereyan ettiğine işaret etmektedir.⁸³ Fakat bunların kimlikleri hakkında bir bilgi yoktur. (Hukukî Bağlam)
- » "Sizler bana uyuşmazlıklarınızın çözümü için geliyorsunuz" ifadesi, insanların aralarındaki husumeti çözmek üzere Hz. Peygamber'e başvurdıkları, anlaşmazlıkları çözmede onu yetkili gördükleri, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) de olayın hukukî bir mesele olduğunu gördüğü ve davayı kabul ettiği şeklinde anlaşılabilir. (Hukukî Bağlam)
- » "...(sahibinin kim olduğuna dair izleri) kaybolup gitmiş miraslar ve eşyalar hakkında yaşadıkları anlaşmazlıkları çözmek için Hz. Peygamber'e başvurdular. Elllerinde delilleri de bulunmuyordu" ifadesi, Hz. Peygamber'in tarafları dinlemeye başladığını, artık mahkeme sürecine girildiğini, fakat bu esnada birini diğerine göre haklı çıkartacak bir delilin bulunmadığını göstermektedir. (Hukukî Bağlam)
- » "Ben bir beşerim" ifadesi, Hz. Peygamber'in delilsiz bir davanın sonuçlanmasını mümkün görmediğine, bundan dolayı kendisinin beşer yönünü ön plana çıkarttığına, vereceği kararın da vahiyle veya nebevî bir bilgiyle değil kendi kanaatine göre olacağına işaret eder. Bazı varyantlarda geçen "*Ben, hakkında bana bir şey inmemiş konularda kendi reyimle hükmederim*" ifadesinden hareketle Hz. Peygamber'in, Allah bildirmediği gerçekte kimin haklı kimin haksız olduğunu bilemeyeceği, bu hususta onlardan bir farkı olmadığı dolayısıyla delillere bakarak hüküm verdiği söylenebilir. Bu ifadede aynı zamanda Allah Resûlü'nün (s.a.v.) bilgi kaynakları ve araştırma imkânları konusunda diğer insanlarla arasında bir farkı olmadığının da göstergesi sayılabilir. (Beşerî Bağlam)
- » "Belki biriniz diğerine göre delilini daha güzel sunar. Kime kardeşinin hakkını verdimse, ondan bir şey almasın. Zira ben onun için boynunda asılı vaziyette getireceği cehennem ateşinden bir parça vermişimdir." ifadesi, Hz. Peygamber'in beşer olma ve kanaatine göre hüküm verme durumunu desteklemektedir. Zira taraflar, zahire göre doğru söylese de gerçekte öyle olmama ihtimali vardır.⁸⁴ Bu ifadelerden hareketle Hz. Peygamber hükmünü vermeden önce taraflara dürüst olmaları konusunda nasihatte bulunmaktadır. (Beşerî Bağlam-Psikolojik Bağlam-Sosyal Bağlam)
- » "İkisi ağlamaya başladılar. Her birisi "hakkım kardeşime helâl olsun." dedi" ifadesinde uyuşmazlıkların çözümünde sadece dünyevî ve hukukî bir çözüm amaçlanmadığı, uhrevî ve ahlâkî bir çözümünde hedeflendiği anlaşılmaktadır. (Psikolojik Bağlam)
- » "Madem ikiniz bu şekilde söylediniz şimdi gelin (söz konusu malı) hak üzere kardeşçe paylaşın sonra kura çekin sonra da her biriniz arkadaşı ile helâlleşsin." ifadesinde tarafların sulha teşvik edildiği, bu şekilde verilecek kararın bağlayıcı ve sonucun da meşru olması hedeflendiği görülmektedir. Aynı zamanda olaya konu olan malın bölünebilirlik vasfına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Arkasından sulh teklifinin kabul görmesi, tarafların bazı kazanımlarından feragat ederek rıza üzere uzlaşmaya vardıklarını göstermektedir. Dengeli bir paylaşım için kura yolunun seçilmesi de tarafların nasibine razı olmalarını hedeflemektedir. (Hukukî Bağlam-Psikolojik Bağlam)
- » Hz. Peygamber taraflar arasındaki husumete son vermek üzere onları sulha teşvik etmektedir. Zira Kur'an da anlaşmazlıklarda mümkün mertebe sulhu esas alan bir yolun denenmesini öğütlemektedir.⁸⁵ (Hukukî Bağlam-Psikolojik Bağlam-Sosyal Bağlam)

Hadisin "İki kişi yaşadıkları anlaşmazlıkları Hz. Peygamber'e arz ettiler, o (s.a.v.) da biri aleyhine hükmetti. Bu kimse memnuniyetsiz bir duruşla ve aksini düşünürcesine bakmaya devam ediyordu, Allah Resûlü (s.a.v.) "Ben ancak bir beşerim" varyantının yukarıda ele alınan hadislerle tek ortak noktası "Ben ancak bir beşerim" ifadesidir. Bu hadiste, taraflardan birisinin verilen karardan hoşnut olmaması sonrası Hz. Peygamber'in "Ben bir beşerim" sözünü söylediği görülmektedir. Konu başlığı yapılan hadisin diğer varyantlarında Hz. Peygamber'in verdiği hükümden dolayı taraflardan birisinin hoşnut olmadığı ve arkasından da Hz. Peygamber'in bu sözü söylediğine dair bir ayrıntı bulunmamaktadır. Bu durumda söz konusu hadisin başka bir olay ile ilgili olması mümkündür.

⁸³ İbn Hacer, *Feth*, 13/173.

⁸⁴ İbn Hacer, *Feth*, 13/173.

⁸⁵ en-Nisâ 4/35, 128; el-Hucurât 49/9; Tirmizî, "Ahkâm", 17; Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000/1412), "Aşkîye", 12; İbn Mâce, "Ahkâm", 23.

Konu başlığı yapılan hadiste Resûlullah'ın (s.a.v.) "Ben ancak bir beşerim" sözünü, dava konusu olan olayda taraflardan birisini haklı çıkaracak bir delilin veya şahidin bulunmadığı, dolayısı ile verilecek kararın kendi kanaatine göre olacağını beyan etmek üzere söylediği gözlenmektedir. Bu durumda Hz. Peygamber'in "Ben bir beşerim" sözünü, farklı zamanlarda ve farklı gerekçelerle söylemiş olması mümkündür.⁸⁶

Hadisteki bağlamlardan hareketle Hz. Peygamber'in de bir beşer olduğu, kazâi davalarda eldeki mevcut delillere baktığı ve tarafların beyanını esas aldığı, gerek davayı kabul, gerekse yargılama ve karar aşamasında kanaatine göre hükmettiği, bu tür davalardaki bilgi kaynakları ve araştırma imkânları konusunda diğer insanlarla arasında bir fark olmadığı,⁸⁷ kişilerin beyanlarıyla yetinip sorumluluğu taraflara verdiği, sadece işin hukukî tarafını değil dinî ve ahlâkî tarafını da gözettiği görülmektedir. Diğer yandan rivayette Hz. Peygamber'in beşerî yönüne vurgu yapıldığı, verilen hükmün hukukî ve dinî taraflarına değinildiği görülmektedir. Bu konuda hadiste vurgulanan hususların muhaddisler penceresinden nasıl anlaşıldığının da ortaya konması önem arz etmektedir.

2.2. Rivayetin Anlam ve Yorum Çerçevesi

2.2.1. Beşerî Yöne Vurgu

Hadiste, Hz. Peygamber'in hükmünü vereceği meselenin mahiyetini tespit, onun beşer yönüne dikkat çekilmektedir. Bu konuda Allah Resûlü'nün (s.a.v.) referansı "Ben ancak bir beşerim" âyetidir.⁸⁸ Tasnif dönemi hadis eserlerinde, Hz. Peygamber'in beşer yönüne vurgu yapan bir bâb başlığına rastlanılamamıştır.

Hz. Peygamber'in zâhire göre hükmettiğini vurgulayanlardan ilki İmam Şâfiî'dir. Hatta onun bunu bir ilke haline getirttiği ifade edilmiştir.⁸⁹ Tespit edilebildiği kadarıyla hadisteki Hz. Peygamber'in beşer olma vasfına vurgu yapan ilk muhaddisler arasında, İbn Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071) bulunmaktadır. Onun; beşerin gaybı bilemeyeceği, Hz. Peygamber'in de bir beşer olduğu bundan dolayı onun dahi kendisine arz edilen davalarda işin mahiyetini idrak edemeyeceği, tarafların beyanlarına, sundukları delillere göre hüküm verdiği, peygamberlerin de durumu böyle olunca, insanların davalarını hükme bağlaması için müneccim ve kâhinlere gitmelerinin caiz olmadığı, peygamberlerin de vahiyden başka bir yolla gayba muttali olamayacağı yönündeki tespitleri kayda değerdir.⁹⁰ İbn Abdülber'den sonra diğer Endülüslü muhaddislerden Süleyman b. Halef el-Bâcî⁹¹ (ö. 474/1081), Ebû Bekir İbnü'l-Arabî⁹² (ö. 543/1148) ve Ziyâüddîn el-Kurtubî (ö. 656/1258) benzer görüşleri ifade eden diğer muhaddislerdir.⁹³ Yine Şehabeddin et-Tûribî (ö. 661/1262) de bu doğrultuda kanaatini ifade etmektedir.⁹⁴

Nevevî (ö.676/1277) işin iç yüzünü bilme konusunda Hz. Peygamber'in şahit ve yemin gibi karinelere başvurmasının hikmetini, ümmetin Allah Resûlü'ne (s.a.v.) uyup, onu örnek alınmasına bağlamaktadır.⁹⁵ Beşer ve gaybı bilmeyi, dil ve mantık kurallarıyla izah eden İbn Hacer; "Ben ancak beşerim" sözündeki, "ancak" edatının "kasr-ı kalb" diye isimlendirildiğini bu edatın, muhatabın içinden geçirdiği şeyin doğru olmadığını bildirmek için kullanıldığını söylemektedir.⁹⁶ Arkasından da müellif isim vermeden bazı kesimlerin Hz. Peygamber her şeyi bilir iddialarına değinmekte ve söz konusu edatın "Hz. Peygamber, her gizli olanı bilir hatta haksızlığa uğrayanın hali ona gizli kalmaz" diye iddia eden kimseye cevap olduğunu ifade etmektedir.⁹⁷

86 Hz. Peygamber'in farklı olaylar sonrası benzer tespitler yaptığına dair örnekler için bk. Hamza Muhammed Vesîm el-Bekrî, *Teaddüdü'l-hâdise fi rivâyâti'l-hadisî'n-nebevi* (Ammân: Vezâretü'l-Evkâf, 2013), 166-168.

87 Karacabey, *Hz. Peygamber'de Nebevî ve Beşerî Bilgi*, 334.

88 el-İsrâ 17/93; el-Kehf 18/110; Fussilet 41/6; el-En'âm 6/50.

89 Bu konuda yorum ve değerlendirmeler için bk. Muammer Bayraktutar, *İmâm Şâfiî'nin Hadis Yorum Metodolojisi* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 109-115.

90 İbn Abdülber Yûsuf b. Abdillâh, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaṭṭa' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, nşr. Beşşâr Avâd vd. (Londra: Müessesetü'l-Furkân, 2017), 14/201.

91 Süleymân b. Halef el-Bâcî, *el-Müntekâ* (Mısır: Matba'atü's-Saadet, 1332), 5/182.

92 Buhârî, "Talâk", 30; Müslim, "Talâk", 12.

93 Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîsi kitâbi Müslim*, nşr. Muhyiddin Dîb vd. (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996), 5/153-158.

94 Fazlullah b. Hasan b. Hüseyin et-Tûribî, *Kitâbu'l-Müeyesser şerhu Meşâbihi's-sünne*, nşr. Abdulhamid el-Hendâvî (Riyad: Metebetü Nizâru Mustafa el-Bâz, 2008), 3/865, 866.

95 Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Şâhihi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-'Arabî, 1392), 12/5.

96 Muhatap, kendisine söylenen hükmün tersini iddia ediyor veya düşünüyorsa bu şekilde yapılan kasra kasr-ı kalb denir. Buna dair açıklama ve örnekler için bk. Nihat Tarı, "Arap Belâgatinde Kasr Yolları ve Aralarındaki Belâgî Nüanslar", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Aralık 2023), 155, 156, 164.

97 İbn Hacer, *Feth*, 13/173.

Karâfî (ö. 684/1285), meseleye makâsîd penceresinden bakmakta ve Hz. Peygamber'in beşer olma vasfını hukuk felsefesi yönüyle ele almaktadır.⁹⁸ Özellikle modern dönemlerde bunun dışı yansıması Hz. Peygamberin bilgi kaynakları ve sünnetin bağlayıcılığı üzerine yoğunlaşmıştır.⁹⁹ Bu durum Hz. Peygamber'in vahiy inmeyen konularda icthad yetkisiyle yakından ilgili görülmüştür.

Muhaddislerin Hz. Peygamber'in beşer yönüne vurgu yapmaları, daha geç bir döneme rastlaması not alınması gereken bir konudur. Özellikle fıkıh mekteplerinin etkinliğini artırdığı, Hz. Peygamber'in bilgi kaynakları konusundaki tartışmaların çoğaldığı, kelam, dil, mantık ve cedel gibi ilimlerin yaygınlaşmaya başladığı bir asırda ilgili söylemlerin revaç gördüğü ifade edilebilir.¹⁰⁰ Yapılan yorumlar, şârihlerin dil becerisi, bilgi ve tecrübe seviyesini göstermesi açısından da kayda değerdir. Hadis eserlerinde beşer ile gaybı bilme arasındaki ilişkide, Hz. Peygamber'in Allah bildirmedikçe gaybı bilmediğine ve kendisine gelen davalarda delillere, bilgi ve kanaatine göre hareket ettiğine yani icthadıyla kararlar aldığına dair vurgular bulunmaktadır.

2.3. Ahlâkî Yöne Vurgu

Hadiste; hakkı gözetme, adaleti yanıltmama ve dürüst olma gibi bazı dinî ve ahlâkî hususlara yer verilmektedir. Muhaddislerin de bâb başlıklarını belirlerken benzer yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Nitekim onlardan bir kısmı hadisi "Hüküm verirken hakkı teşvik etme",¹⁰¹ "Bir şeyi haksız yolla elde eden kimsenin onu almaktan sakındırılması",¹⁰² "Hâkimin hükmü haramı helâl, helâli haram kılmaz"¹⁰³ başlıkları altında zikretmekte böylece konuya tarafların dürüst olması açısından bakmaktadır. Bazıları hadisi "Hâkime helâl olmayan şeyler",¹⁰⁴ "Hâkim hata yaptığı zaman"¹⁰⁵ başlıkları altında zikretmekte ve konuyu hüküm verenin adil olması yönü ile ele almaktadır. Yine bazıları ise hadisi "Yargının koparıp aldığı şey" başlığı altında zikretmekte ve meseleye malın helâl ve meşru olması açısından bakmaktadır.¹⁰⁶

Buhârî diğer muhaddislerden farklı olarak hadise "Ahkâm" bölümünde, hüküm verenin taraflara nasihat etmesi bağlamında; "Mezâlim" bölümünde, bile bile batılda münakaşa etmenin günah olduğu başlığı altında değinmektedir.¹⁰⁷ Yine "Ahkâm" bölümünde haksız olarak hüküm vermede malın az ya da çok olmasının fark etmediğini beyan etmektedir.¹⁰⁸ "Hiyel" bölümünde, davaların karara bağlanmasında meşru olmayan çözümler sunulmasını eleştirmektedir.¹⁰⁹ O, bu şekilde hadis hakkında bütüncül bir bakış açısı oluşturmaya çalışmaktadır.

Muhaddislerin konuyu sevap-günah, hak-haksızlık, meşru-gayri meşru, helâl-haram arasında ilinti kurarak ele aldıkları ve bu şekilde hukuk ile ahlâk arasını birleştirdikleri görülmektedir. Hz. Peygamber bir yandan hukuku kişisel hak ve özgürlüklerin, toplum düzeninin vazgeçilmez parçası olarak görmekte diğer yandan pratik hayatta hukuku işler kılan şeyin dinî ve ahlâkî değerler olduğuna dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber söz konusu hadiste, taraflardan hangisinin haklı olduğunu gösteren bir delilin bulunmadığı için dinî ve ahlâkî ağırlıklı bir konuşma yapmakta ve adaletin tecelli etmesi için vicdanlara seslenmektedir.

98 Ahmed b. İdris el-Karâfî, *el-İhkâm fî temyîzi'l-fetâvâ 'ani'l-ahkâm ve taşarrufâtî'l-kâdî ve'l-imâm*, nşr. Abdulfettah Ebû Ğudde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2004), 100-103.

99 Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, nşr. Seyyid Sâbık (Beyrut: Dâru'l-Cil, 2005), 2/224; Mahmûd Şeltût, *el-İslâm: 'Akîde ve şerî'a* (Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2001), 499-501; Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, *Maķāşidü's-şerî'ati'l-İslâmiyye*, nşr. Muhammed Habîb İbnü'l-Huca (Katar: Vezâretü'l-Evkâf ve Şuûnu'l-İslâmiyye, 2004), 3/99-106; Mehmed Said Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 92-98; Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 292-294; Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 110-112, 233; Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 418, 419; Karacabey, *Hz. Peygamber'de Nebevî ve Beşerî Bilgi*, 334.

100 Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-İhkâm fî uşûli'l-ahkâm*, nşr. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru'l-Âfâk el-Cedide, 1980), 5/136-137; Leys Suûl Câsim, "İbn Abdülber em-Nemerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999); Ahmet Özel, "Bâcî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

101 İmam Mâlik, *Muvatta'*, "Aķızıye", 1.

102 Tirmizî, "Ahkâm", 11.

103 İbn Mâce, "Ahkâm", 5.

104 İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 4/545 (No. 22975).

105 Ebû Dâvûd, "Kazâ", 7.

106 Nesâî, "Âdâbu'l-kuzât", 33.

107 Buhârî, "Ahkâm", 10; "Mezâlim", 16.

108 Buhârî, "Ahkâm", 31.

109 Buhârî, "Hiyel", 10.

2.4. Hukukî Yöne Vurgu

Sanığa isnad edilen suçun ispatında şahitlik, ikrar, yemin gibi zâhîrî delillerin yeri büyüktür. Özellikle İmâm Şafîî hükümün zâhire göre olacağına vurgu yaparken ilgili duruma işaret etmiştir.¹¹⁰ Onun bu görüşü, Ehl-i hadisi de etkilemiştir. Hatta Nesâî, söz konusu hadisi, "Hüküm, zahire göredir" başlığı altında zikretmek suretiyle nerede ise Ehl-i hadisingörüşünü özetler gibidir.¹¹¹

Hz. Peygamber'in yargı kararları, aynı zamanda şer'î birer karardır. Bu durumda Allah Resûlü'nün (s.a.v.) kazâî konularda reyine göre hüküm vermesinin caiz olup olmadığı hem fakihleri hem de muhaddisleri meşgul etmiştir. Her iki kesimde bu konudaki görüşlerini temellendirmek için konu başlığı yapılan hadise ve özellikle de hadisin "*Ben, hakkında bana bir şey inmemiş konularda kendi reyimle hükmederim.*" diye geçen Usâme b. Zeyd tarikine başvurmuşlardır.¹¹²

Ebü Yûsuf'un (ö. 182/798), Nisâ Sûresi (4) 105. âyeti uyarınca, "Hz. Peygamber'in nass ve istinbat yoluyla elde edilen hüküm doğrultusunda karar verdiği" kanaatini taşıdığı,¹¹³ bu doğrultuda müellifin "Hz. Peygamber'in ictihadıyla hükmettiği" görüşünde olduğu sonucuna varılmıştır.¹¹⁴ Cessâs (ö. 370/981) ise Hz. Peygamber'in ictihadlarını, vahiy ve sünnetin bir parçası görmüş ve eserlerinde vahiy/sünnet başlığı altında ele almıştır.¹¹⁵ Benzer şekilde Serahsî (ö. 483/1090 [?]), vahiy inmeyen yerlerde Allah Resûlü'nün (s.a.v.) ictihad etmesini teorik ve pratik açıdan mümkün görmüş, ictihadında hata bulunması halinde düzeltileceğini söylemiştir.¹¹⁶

Şâfiîlerden Kâdî Abdülcebâr'ın (ö. 415/1024), Mâverdi'nin (ö. 450/1058),¹¹⁷ Hanbelilerin çoğunun ve kesin olmamakla birlikte İmâm Şafîî'nin, Hz. Peygamber'in teoride ve pratikte ictihad ettiği görüşünde oldukları söylenmiştir.¹¹⁸ Mâlikîlerden Bâkîllânî (ö. 403/1013),¹¹⁹ Şâfiîlerden Gazzâlî¹²⁰ (ö. 505/1111) ise hakkında vahiy inmeyen şer'î ahkâma dair konularda Hz. Peygamber'in teorik olarak ictihad etmesini mümkün görmüşler, fiilen ictihadın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda ise tevakkuf etmişlerdir. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'ye (ö. 374/984) tabi olanlar, Mu'tezile'nin çoğunluğu ve İbn Hazm ise Hz. Peygamber'in ictihad yoluyla hüküm vermediğini savunmuşlardır.¹²¹

Fakihler arasındaki ihtilaflar, hakkında hiçbir şer'î hüküm inmediği durumlarda, Hz. Peygamber'in kendi ictihadı doğrultusunda bir hüküm koyup koyamayacağıyla ilgili olsa gerektir. Genel olarak Allah Resûlü'nün (s.a.v.) kazâî kararları, şer'î ahkâmın içine dâhil edildiğinden onun kazâî konularda ictihad edip edemeyeceği konusu da bu tartışmalarla beraber yürütülmüştür. Aslında alınan kazâî kararların kaynağının vahiy ya da ictihâd olması açısından davalar şu şekilde iki kısma ayrılabilir:

- a. Hem vahiy hem de ictihadın cari olduğu davalar
- b. Sadece ictihadın cari olduğu davalar.

110 Bayraktutar, *İmâm Şafîî'nin Hadis Yorum Metodolojisi*, 109-115.

111 Nesâî, "Âdâbu'l-kuzât", 13.

112 Ebü Dâvûd, "Akzîye", 7; Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âşâr*, nşr. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 2/231 (No. 757, 757).

113 Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Uşûli'l-Pezdevî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 3/307.

114 Şimşek, *Hz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları*, 183.

115 Ahmed b. Ali el-Cessâs, *el-Fuûl fî'l-uşûl* (Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâfî'l-Kuveytiyye, 1994), 3/339-344. Cessâs söz konusu Usâme tarikini delil göstererek Hz. Peygamber'in ictihadda bulunduğunu söyler. Bk. Ahmed b. Ali el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 1/304.

116 Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *Uşûlü's-Serahsî*, nşr. Ebü'l-Vefâ el-Afgânî (Haydarâbât: Lecnetü İhyai'l-Ma'ârif en-Nu'maniyye, 1372), 2/90-91.

117 Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *Edebü'l-kâdî*, nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân (Bağdat: İhyau Türrâsî'l-İslâmiyye, 1971), 1/498-500.

118 Seyfüddîn Ali b. Muhammed el-Âmidî, *el-İhkâm fî uşûli'l-ahkâm*, nşr. Abdurrezzak el-Afifi (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1402), 4/165, 216.

119 Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hağ min 'ilmi'l-uşûl*, nşr. Ahmed Uzv İnâye (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'Arabî, 1999), 2/220.

120 Muhammed el-Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, nşr. Muhammed Abdusselâm eş-Şafîî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 345, 346. Müellif, ictihad ile kıyasın arasını ayırmakta ve Peygamber'in vahiy inmeyen konularda kıyas yaptığını temellendirmek için Usâme tarihiyle gelen hadisi kullanmaktadır. bk. Gazzâlî, *Müstasfâ*, 294.

121 Âmidî, *İhkâm*, 4/165; İbn Hazm, *İhkâm*, 5/137. İbn Hazm, Usâme varyantını tenkit etmektedir. Bu konuda ayrıca bk. Selahaddin Kıyıcı, "Peygamber (s.a.v.)'in İctihadları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1994), 9.

Hem vahiy hem de ictihadın cari olduğu davalara verilebilecek en bariz örnek Havle bint Sa'lebe olayıdır.¹²² İlgili olaya yer vermeden önce konunun anlaşılması için fakihlerin meseleye bakışlarına kısaca değinmek uygun olacaktır. İmam Şâfiî; "Hakkı bilmeyen bir kimseye, sen hak ile hükmet diye emir olunamaz. Hak ise, ya Allah'ın indirdiği bir nass veya bu nassların delâletiyle bilinebilir. Hakkı bilmenin bunun dışında bir yolu olmadığı için, Hz. Peygamber kendisine bir mesele geldiği zaman şayet o meselenin hükmüyle ilgili bir nass yok ise kendi görüşüyle hükmetmez ve vahyi beklerdi."¹²³ demektedir. Bu şekilde o, Hz. Peygamber'in nass olmayan konularda ictihad etmediğini ve vahiy beklediğini ifade etmektedir. Genel olarak Hanefiler, Hz. Peygamber'in nass olmayan konularda ictihadda bulunmasını ve bu konuda yeni hükümler koymasını caiz görmekte yine Hz. Peygamber'in koyduğu şer'i hükümde hata olması durumunda düzeltileceğini belirtmektedirler. Şimdi bu genel durum üzerinden Havle bint Sa'lebe davasına bir göz atmakta fayda bulunmaktadır.

Rivayete göre Evs b. Sâmit, hanımı Havle'ye öfkeli bir anında zihâr yapar, çok geçmeden de pişman olur. Havle, Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna varıp durumu anlatır. Anlaşıldığı kadarıyla olay kazâi bir davadır ve Hz. Peygamber'in bu meselede hüküm vermesi istenmektedir. Buradan sonra İmam Şâfiî ile Hanefilerin esas aldığı rivayetler farklılaşır. İmam Şâfiî ilgili meselede Hz. Peygamber'in bir hüküm vermediği ve beklediği, bir müddet sonra Mücâdele Süresi'nin (58) 1 ila 4. âyetlerinin indiği ve bu doğrultuda hüküm verildiği yönündeki rivayeti esas almaktadır.¹²⁴ İmam Şâfiî zikri geçen olayı, hakkında nass olmayan bir mesele olarak görmekte ve hakkın ne olduğu bilinmediği için karar verilemeyeceğini, hakkın ise yalnızca vahiyle bildirileceğini düşünmektedir. Hanefiler ise ilgili meselede Hz. Peygamber'in vahyin inmesini beklemeden cahiliyeden beri var olan ve boşanmayla sonuçlanan zihâr ile hüküm verdiğini, Havle'nin "Derdimi Allah'a şikâyet ediyorum." demesi üzerine Mücâdele Süresi'nin indiğini ve bu şekilde Hz. Peygamber'in kararının düzelttiğini ifade eden hadisi esas almaktadırlar.¹²⁵ Böylece Hanefiler, hakkında nass olmayan konularda Hz. Peygamber'in ictihadını caiz görmektedirler.

Uveymir el- 'Aclânî ve Hilâl b. Ümeyye'nin, eşlerinin zina ettiğini iddia ettikleri davalarla ilgili olarak Hz. Peygamber'in ya delil ve beyyine doğrultusunda ictihadiyle hükmetme ya da vahiy bekleyip hüküm vermeme şeklinde iki farklı tavır sergilediği görülmektedir.¹²⁶ Nitekim Allah Resûlü (s.a.v.) Hilâl b. Ümeyye ile ilgili davada, Hilâl'den kâzif durumuna düşmemesi için şahit getirmesini istemektedir. Uveymir'in davasında ise hüküm vermeyip vahiy beklemekte ve inen ayetin hükmü doğrultusunda tarafları mülaâneye davet etmektedir.¹²⁷ Söz konusu olaylardan hangisini daha önce gerçekleştiği ise bilinmemektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in Hilâl ile ilgili davada kendi ictihadına göre hükmettiği, fakat zamanla buna benzer başka olaylar meydana geldiği, söz konusu durumun toplumun gündemini işgal edip kamu vicdanlarını rahatsız etmeye başladığı nihayetinde bir vahiy gelme beklentisinin olduğu, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) de hüküm vermeyip vahiy beklediği düşünülebilir.¹²⁸

Konu ile ilgili olarak Hz. Aişe'nin yaşadığı ifk hadisesinde olayın gerçek yönü ve Tebuk'e katılmayan üç kişinin durumu yine vahiyyle ortaya konmuştur.¹²⁹ Anlaşıldığı kadarıyla vahyin müdahil olduğu davaların bir kısmı yeni şer'i hükümler getirmekte, bir kısmı ise olayın gizli kalan iç yüzünü ortaya koymaktadır. Vahyin müdahil olduğu davalarda, olaya dâhil olanların dua ve tazarru gibi samimi yakarışları etkili olsa gerektir. Diğer yandan Hz. Peygamber, vahiy inmedikçe mevcut karineler doğrultusunda reyyle hüküm vermekte ve sahâbe de vahiy gelmedikçe olayın iç yüzünün, peygambere gizli kalacağı zannını taşımaktadır.¹³⁰ Bu kanaatin, Usâme b. Zeyd yoluyla gelen "Ben, hakkında bana bir şey inmemiş konularda kendi reyimle hükmederim" rivayetine, bir şekilde yansımış olması mümkündür. Fakat rivayet hakkındaki bilgiler, bu konuda net bir kanaat oluşturmaya müsaade etmemektedir.

122 Ebû Dâvûd, "Talâk", 17; İbn Mâce, "Talâk", 35.

123 Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 7/313. Ayrıca bk. Sahip Beroje, *Re'y Hadis Tartışmasında Hanefî ve Şâfiîler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1994), 92.

124 Şâfiî, *Ümm*, 7/313. Ayrıca bk. Beroje, *Re'y Hadis Tartışmasında Hanefî ve Şâfiîler*, 92.

125 Ebû Dâvûd, "Talâk", 17; İbn Mâce, "Talâk", 35. Hanefilerin görüşü için bk. Serahsî, *Uşûlü's-Serahsî*, 2/95. Ayrıca bk. Kırıyıcı, "Peygamber (s.a.v.)'in İctihadları", 15, 16.

126 Buhârî, "Tefsîr-Nûr", 1, 3.

127 Bu konuda bk. Enbiya Yıldırım, "Mülâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 191-200.

128 Bu konudaki yorumlar için bk. Yıldırım, "Mülâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi", 191-200.

129 İfk olayı için bk. Buhârî, "Şehâdât", 15, "Meğâzi", 34, "Tefsîr-Nûr" 5-10; Müslim, "Tevbe", 556-58. Tebuk'e katılmayanlar için bk. Buhârî "Meğâzi", 79; Müslim, "Tevbe", 53.

130 Bu konuda Kâ'b b. Mâlik; "Kim bir şeyden uzak kalmak, kaçamak yapmak isterse, o hususta Allah'tan vahiy gelmedikçe, Peygamber'e onun gizli kalacağı zannındaydı." demektedir. Bk. Buhârî, "Meğâzi", 34. Hz. Ömer ise; "Resûlullah devrinde vahiyyle hüküm giymiş kim-seler olurdu. Şimdi vahiy yok..." demektedir. Bk. Buhârî, "Şehâdât", 5. Bu konuda ayrıca bk. Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 83-86.

Sadece icihadın cari olduğu, vahiyle hükmün konmadığı *davalara*, araştırmaya mesnet yapılan hadis örnek gösterilebilir. Zira hadiste; bir davayı kabul etme, soruşturma yapma ve karar verme gibi dava süreçleriyle ilgili genel ilkeler bulunmaktadır. Hadisin manayla rivayet edilmesinden dolayı bazı varyantlarında "duyduğuma göre", bazılarında "zannıma göre" bazılarında ise "reyime göre" ifadelerine rastlanmaktadır. Aslında her üç varyantta da Hz. Peygamber'in mevcut delillere göre ve kendi kanaatıyla hükmettiğine işaretler vardır. Yine söz konusu dava, kazâ bir meseledir ve son tahlilde verilen karar şer'î bir karardır.

Söz konusu ihtilafın muhaddisler cephesindeki yansımalarına bakıldığında üç yaklaşımdan bahsedilebilir;

a. Hz. Peygamber'in hem kazâî davalarda hem de hakkında nass olmayan şer'î konularda icihad edebileceği;

Bu yaklaşıma İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849) örnek verilebilir. O, Şa'bî'den (ö. 104/722) nakille "Hz. Peygamber (kazâî) bir mesele hakkında hüküm verirdi, daha sonra Kur'an onun hükmünün tersine nazil olur ve Hz. Peygamber de kendi hükmünü bırakıp derhal Kur'an'ın hükmüne dönerdi" haberine değinir.¹³¹ Anlaşıldığı kadarıyla o, Şa'bî'nin kanaatini ortaya koyarak zımnî bu görüşü kabul etmektedir. Yine "Kitâbu'l-büyük" ve'l-akziye" başlığında araştırmaya mesnet kıldığımız hadisin, "duyduğuma göre hükmederim." varyantına,¹³² "Kitâbu akziyeti Resûlillah" başlığında ise "reyime göre hükmederim." varyantına değinir.¹³³ Bu şekilde o, kazâî davalarda icihadın yapılabileceğini düşünür.

Ebû Dâvûd, "Hâkim, hükmünde hata ettiğinde" başlığı altında "Hakkında bir şey inmemiş olan konularda *reyimle* hükmederim" varyantını nakleder,¹³⁴ Hz. Ömer'in, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) reyîyle hükmettiği ve reyinde isabet ettiği kanaatini aktarır.¹³⁵ Ayrıca "Kazâ konusunda reyîyle icthadda bulunmaya dair" başlığında yargılama konusunda delile dayalı icthadda bulunmasını mümkün görür.¹³⁶

Ebû Ca'fer et-Tahâvî, "Hâkimin bir şey hakkında zâhire göre hükmettiği, hakikatin ise hilafına gerçekleştiği durum" başlığı altında hadisin, Hz. Peygamber'in duyduğuna göre veya delile dayalı icthadları doğrultusunda hükmettiği konusundaki farklı tariklerini aktarır.¹³⁷ Yine *Muvatta'* şârihi Ahmed b. Nasr ed-Dâvûdî (ö. 402/1011), en-Nisâ Sûresi (4) 105. âyeti delil göstererek Hz. Peygamber'in hakkında nas bulunmayan konularda değil nas bulunan konularda da icihad edilebileceğini söyler.¹³⁸

b. Hz. Peygamber'in kazâî davalarda icihad ettiği, hakkında nass olmayan şer'î konularda vahiy beklediği

Bu yaklaşıma Buhârî örnek verilebilir. O, "Kitâbu'l-i'tisâm" bölümünde Hz. Peygamber'in vahiy inmeyen konularda vahiy beklediğine, rey ve kıyas yoluyla hükmetmediğine değinir.¹³⁹ Buhârî burada İmam Şâfiî gibi düşünerek hakkı bilmeden hak ile hükmetmenin mümkün olmayacağı, hakkın ise sadece Allah'ın vahiy indirmesiyle bilinebileceği zaviyesinden meseleye bakmaktadır. Diğer yandan hadisin, *duyduğuma* göre ve *zannıma* göre varyantlarını eserinin farklı bölümlerde yer vererek Hz. Peygamber'in mevcut deliller doğrultusunda dava içinde zannıyla hareket etmesini mümkün görür.¹⁴⁰ Böylece Buhârî, Hz. Peygamber'in hakkında bir hüküm konulmayan şer'î meselelerdeki icthadıyla dava süreci içindeki icthadını birbirinden ayırır.

c. Hz. Peygamber'in mutlak olarak hem kazâî hem de hakkında nass olmayan şer'î konularda icihad etmediği, kararın icthadıyla değil vahiyle verildiği;

İbn Hacer, Allah Elçisi'nin (s.a.v.) masum olduğu için icthadında yanılmasını mümkün görmeyenlerden bahseder ve onlara usûlcüler tarafından kullanılan bazı delillerle cevap verir.¹⁴¹ Aslında bu yaklaşım Hz. Peygamber'in vahyin

131 İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, 6/14 (No. 29106).

132 İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, 4/541 (No. 22973, 22974); 4/542 (No. 22975).

133 İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, 6/10 (No. 29074).

134 Ebû Dâvûd, "Akziye", 7.

135 Ebû Dâvûd, "Akziye", 7.

136 Ebû Dâvûd, "Akziye", 11.

137 Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdelhak (Beyrut: A'l-emu'l-Kütüb, 1994), 4/154, 155.

138 İbn Hacer, *Feth*, 13/291.

139 Buhârî, "İ'tisâm", 7, 8, 9.

140 Buhârî, "Ahkâm", 29. Haberin metninde "أحسب", "ahsebu" geçmektedir.

141 İbn Hacer, *Feth*, 13/174. Bu iddialar karşısında İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), icthadda hata varsa bunun icthad edenle değil hüküm verilenlerle ilgili olduğunu ve onların da bu karara uyması gerektiğini söyler. Yüce bir mertebede bulunma ile hatadan masum olma arasında ilişki olmadığını ifade edip, icmâ ehlinin masum olduğu iddia edilirse de icmâ ehlinin dahi Hz. Peygamber'den gelen şeylere dayanmaları gerektiğine göre ittiba, Ehl-i icmâya değil, Allah Resûlü'ne (s.a.v.) döner diye cevap verir. Osmân İbnü'l-Hâcib, *Muhtaşarü'l-Muntehe's-sül ve'l-emel fi 'ilmeyi'l-uşûl ve'l-cedel*, nşr. Nezâr Hamâdû (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2006), 2/143-145.

| 972 |

dünyada geçerli olsa da ahirette geçerli olmayacağını söylemektedir.¹⁵⁰

Hadisin anlaşılması ve yorumlanmasında muhaddislerin büyük oranda fıkıhçılardan etkilendikleri ve meseleye fıkıhçıların penceresinden yorumlar getirdikleri anlaşılmaktadır.

Hiz. Peygamber'in kazâi davalarda hem zâhirî delillere hem de bâtinî bilgiyle hükmettiğini söyleyen muhaddisler de vardır. Süyûtî (ö. 911/1505), kazâi meselelerde Allah Resûlü'nün (s.a.v.) zâhirî bilgiyle karar verdiğini söylese de¹⁵¹ ona has olmak üzere *bâtına göre* hükmetme ve ilâhî bilgiye dayanarak hüküm verme yetkisine sahip olduğunu belirtmektedir.¹⁵² O, *el-Bâhir*'de Allah Resûlü'ne (s.a.v.) diğer peygamberlere verilen zâhire ve şeriat hükümlerine göre hükmetme yanında Hızır'a verilen *bâtın ve hakikat hükümlerine* göre hükmetme yetkisi verildiğini, bu açıdan onun diğer enbiyadan üstün kılındığını iddia etmektedir.¹⁵³ O, mezkûr eserinde; ilm-i ledün ve Nur-ı Muhammedî gibi terimleri kullanarak meseleye sûfilerin bakış açısından yaklaşmaktadır.¹⁵⁴ En son Sa'd ile 'Abd arasındaki davayı bu konuda örnek göstermekte ve Hiz. Peygamberin söz konusu davada çocuğun yatak sahibine ait olduğuna hükmederek zâhire göre hükmettiğini, eşi Sevede'den de bu çocuğun yanında tesettürlü bulunmasını isteyerek hakikat bilgisine binaen bâtına göre hükmettiğini iddia etmektedir.¹⁵⁵

Hiz. Peygamber'in Sa'd ile 'Abd arasındaki davada Süyûtî'nin iddia ettiği gibi hem zâhire hem de bâtına göre değil de sadece zâhire göre hükmettiği söylenebilir. Zira Hiz. Peygamber'in söz konusu davada, çocuk yatak sahibine aittir ilkesi ve çocuğun babasına benzemesi karinesi arasında karar vermek durumunda kaldığı ve nihayetinde de soyaçekim karinesine göre değil çocuğun yatak sahibine ait olduğu deliline göre hükmettiği anlaşılmaktadır. Zira soyaçekim karinesi zan ve kanaat üzerine bina edilirken, çocuk yatak sahibine aittir ilkesi ise daha kesin bir delile dayanmaktadır. Ayrıca soyaçekim karinesi üzere karar verilmesi durumunda oluşacak risk hakkında Allah Resûlü (s.a.v.) "Eğer böyle yapmasaydım, herkes başkasının çocuğunu kendi çocuğu olduğunu iddia ederdi" buyurmaktadır.¹⁵⁶ Yine Hiz. Peygamber çocuk ile Sa'd'ın kardeşi 'Utbe arasındaki benzerliğe binaen eşinden bu çocuğun yanında tesettürlü bulunmasını istemektedir. Bu durumda ilgili davada Hiz. Peygamber'in hem bâtına hem de zâhire göre değil de zâhire göre ve eldeki delillerle hareket ettiği, karar verirken de kendi rey ve kanaatine göre hükmettiği ve gerektiğinde de ihtiyati tedbir kararları aldığı söylenebilir.

Hiz. Peygamber mevcut delilleri dikkate alarak karar vermekte bunun yanında diğer karineleri de göz önünde bulundurarak gerekli çekincelerini söylemektedir. Fakat buradan hareketle Allah Resûlü'nün (s.a.v.) hem zâhirî delil hem de bâtinî bilgiyle hükmettiği şeklinde bir sonuç çıkarmak hatta zahirî tarafı dünyaya bakan yönü, bâtinî tarafı ise hakikate bakan yönü şeklinde yorumlamak, kabulü zor bir durumdur. Bu düşünce Hiz. Peygamber'in beşer olma vasfının göz ardı edilmesine, bütün kararlarını ilâhî bir saikle aldığı sonucuna götürmektedir. Hâlbuki Kur'an, Hiz. Peygamber'in beşer olduğunu ve gaybı kendiliğinden bilemediğini haber vermektedir.¹⁵⁷ Yine Allah Resûlü'nün (s.a.v.) çoğu zaman insanların beyanlarını esas aldığı, nifak çıkartan, suç işlediğine dair kuvvetli emareler taşıyan kimseleri dahi kesin delil olmadığı müddetçe cezalandırmadığı bilinmektedir.¹⁵⁸ Aynı zamanda ilgili iddia Hiz. Peygamber'i hem hakikati bilen hem de bunu gizleyen bir kişi durumuna düşürür ki, bu da Kur'an'ı insanlara tebliğ eden Hiz. Peygamber'in emin ve sadık olmasıyla çelişmektedir.

Sonuç

Hiz. Peygamber, vahye muhatap bir resûl aynı zamanda aklı, iradesi ve hisleri ile bir beşerdir. O, kazâi meselelerde hüküm verirken mevcut delillere dayanmış, şahitlerin ve tarafların beyanlarını esas almış ve bu konuda insanlara örnek olmuştur. Konu edilen hadiste Hiz. Peygamber kazâi davalarda hâkimlik vasfı gereği kararlar almakta aynı zamanda irşat görevi gereği insanlara Allah'ın kendilerini gördüğünü ve hesaba çekeceğini hatırlatarak sorumlu

150 Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âşâr*, 4/154, 155.

151 Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Tenvîrü'l-havâlik 'alâ Muvatta'î'î Mâlik* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1969), 2/107.

152 Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Mirkâtü's-şu'ûd ilâ Süneni Ebû Dâvûd*, nşr. Muhammed Şâhib Şerîfî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013), 2/881.

153 Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Süyûtî, *el-Bâhir fî Hükmi'n-Nebîyyi bi'l-Bâtın ve'z-Zâhir*, nşr. Hayri Kırbasoğlu (Kâhire: Dâru's-Selâm, 1987), 15-25, 37, 68-70.

154 Örnek olarak "Âdem, daha ruh ve ceset arasında bir haldeyken, ben nebî idim." hadisi hakkındaki yorumları için bk. Süyûtî, *Bâhir*, 28-33.

155 Süyûtî, *Bâhir*, 34-37.

156 İbn Ebû Şeybe, *Muşannef*, 6/16 (No. 29118).

157 el-Cin 72/26-28; el-A'râf 7/188.

158 Buhârî, "Salât", 46; İbn Mâce, "Hudûd", 11; Şâfiî, *Ümm*, 4/120. ayrıca bk. Muammer Bayraktutar, *Hiz. Peygamber'in Kriz Yönetimi* (Ankara: Otto Yayınları, 2023), 375-379.

davranmalarını telkin etmektedir. Muhaddislerin hadise genelde hukuk ve ahlâk başlıkları altında yer vermeleri bu yüzden olsa gerektir. Diğer yandan hadis ele alınırken Hz. Peygamber'in beşer yönüne yapılan vurgunun daha geç bir döneme rastladığı görülmektedir. Bunda İslâmî ilimler sahasında yaşanan gelişmelerin, âlimlerin dil, muhakeme ve anlayış becerilerinin, dönemin ilmî-fikrî oluşumlarının etkisinden bahsedilebilir.

Hz. Peygamber'in verdiği yargı kararlarının hukukî boyutu dikkate alındığında, Allah Resûlü'nün (s.a.v.) vahiy tarafından bildirilmediği müddetçe gaybı ve insanların sinelerinden geçenleri bilmesinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. O, davaları hükme bağlamada diğer insanlara örnek olmak üzere zâhire yani genel ilkelere, mevcut delillere ve şahitlerin beyanına göre hükmetmiştir. Mevcut deliller, şahitler ve karineler sonucunda bir kanaate ulaşırsa dahi verdiği kararda yanılabilceğini/yanıltılabileceğini hatırlatarak sorumluluğu taraflara bırakmış ve ikazlarda bulunmuştur. Hadislerde ifade edilen zannıma, reyime göre gibi ifadeler, verilen kararın ictihada dayandığını akla getirmektedir. Yine Allah Resûlü (s.a.v.) dava sonrasında bir kanaate ulaşırsa da davanın seyrini ve sonucunu etkileyebilecek başka karineler ve tali deliller bulunması halinde, bazı ihtiyati tedbir kararları almıştır.

Şer'î bir hükümle belirlenmeyen konularda Hz. Peygamber'in kendi reyiyile ictihadda bulunup bulunmadığı meselesi fakîhler arasında ihtilaflıdır. Fakat Hz. Peygamber'in bazı durumlarda vahiy beklediği, bazen de kendi ictihadiyle hüküm verdiği, yanıldığı zaman da düzeltildiğine dair örnekler, hadis kaynaklarında mevcuttur. Hz. Peygamber'in yürüttüğü davaları hem vahiy hem de icihadın dâhil olduğu davalar ve sadece mevcut deliller doğrultusunda reyiyile karara bağlanan davalar şeklinde iki kısma ayırmak mümkündür. İncelemeye esas alınan hadisin, şahit ve delile dayalı, icihadın cari olduğu davalarla ilgili olduğu sonucuna varılmıştır.

Allah Resûlü'nün (s.a.v.), insanlar arasındaki davalarda zâhire göre hükmettiği, bilgi kaynakları ve araştırma imkânları konusunda da diğer insanlarla arasında bir fark bulunmadığı gözlenmektedir. Hz. Peygamber'in zâhire göre hükmetse de işin batin yönünü bilir ve o hem zâhire hem de bâtına göre hüküm verir anlayışı, Hz. Peygamber'in beşer olma vasfının göz ardı edilmesine yol açacağı için kabulü mümkün gözükmemektedir. Nitekim Hz. Peygamber, bir beşer olduğunu ve eldeki delillere ve kişilerin beyanına göre hüküm verdiğini bizzat kendisi vurgulamıştır.

Kaynakça

- Abdülaziz el-Buhârî. *Keşfü'l-esrâr fi şerhi Uşûli'l-Pezdevî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Agitoğlu, Nurullah. *Hadis ve Bağlam*. İstanbul: Kitâbi Yayınları, 2015.
- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. 6 Cilt. Beyrut: y.y., 1985.
- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Âmidî, Seyfüddîn Ali b. Muhammed. *el-İhkâm fi uşûli'l-aḥkâm*. nşr. Abdurrezzak el-Afîfî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1402.
- Bâcî, Süleymân b. Halef. *el-Müntekâ*. 8 Cilt. Mısır: Matba'atü's-Saadet, 1332.
- Bağcı, H. Musa. *Beşer Olarak Hz. Peygamber*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 4. Basım, 2022.
- Bayraktutar, Muammer. *Hz. Peygamber'in Kriz Yönetimi*. Ankara: Otto Yayınları, 2023.
- Bayraktutar, Muammer. *İmâm Şafi'i'nin Hadis Yorum Metodolojisi*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.
- Bekrî, Hamza Muhammed Vesîm. *Teaddüdü'l-hâdis fi rivâyâtü'l-hadîsi'n-nebevi*. Ammân: Vezâretü'l-Evkâf, 2013.
- Beroje, Sahip. *Re'y Hadîs Tartışmasında Hanefî ve Şâfiîler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1994.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhiḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 3. Basım, 2000.
- Câsim, Leys Suûd. "İbn Abdülber em-Nemerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 269-272. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Cessâs, Ahmed b. Ali. *el-Fuṣûl fi'l-uşûl*. 4 Cilt. Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâfî'l-Kuveytiyye, 1994.
- Cessâs, Ahmed b. Ali. *Aḥkâmü'l-Kur'ân*. nşr. Muhammed Ali Şahin. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Coşkun, Selçuk. *Hadîse Bütüncül Bakış*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân. *es-Sünen*. nşr. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000/1412.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *Hüccetullâhi'l-bâliḡa*. nşr. Seyyid Sâbık. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 2005.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 3. Basım, 2000.
- Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: TDV Yayınları, 1. Basım, 2000.
- Gazzâlî, Muhammed. *el-Müstasfâ*. nşr. Muhammed Abdusselâm eş-Şâfiî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Halil b. Ahmed. *Kitâbü'l-'Ayn*. nşr. Mehdi Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî. 8 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Hilâl, ts..
- Hatiboğlu, Mehmed Said. *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*. Ankara: Otto Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. nşr. Abdullah Muhammed ed-Derviş. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fiker, 1994.
- İbn Abdülber, Yûsuf b. Abdillâh. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaṭṭa' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. nşr. Beşşâr Avâd vd. 17 Cilt. Londra: Müessesetü'l-Furkân, 2017.
- İbn Adî, Abdullah el-Cürcânî. *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*. nşr. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhamed Muavviz. 9 Cilt. Beyrut: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1987.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *Maḳâsidü's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*. nşr. Muhammed Habîb İbnu'l-Huca. Katar: Vezâretü'l-Evkâf ve Şuûnu'l-İslâmîyye, 2004.
- İbn Ebû Hâtîm, er-Râzî. *el-Cerḥ ve'ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-'Arabî, 1952.
- İbn Ebû Şeybe, Abdullah b. Muhammed. *el-Muşannef fi'l-eḥâdis ve'l-âşâr*. nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Ebû Şeybe, Abdullah b. Muhammed. *Müsnedü İbn Ebû Şeybe*. nşr. Adil b. Yusuf, Ahmed Ferîd. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şâhiḥi'l-Buhârî*. nşr. Abdullah b. Baz vd. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'ârif, 1379.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Lisânü'l-Mizân*. nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2002.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Takribü't-Tehzîb*. nşr. Muhammed Avvâme. Halep: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2014.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-İhkâm fi uşûli'l-aḥkâm*. nşr. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Âfâk el-Cedide, 1980.
- İbn Hibbân, Muhammed el-Büstî. *eş-Şikâat*. nşr. es-Seyyid Şerefüddin Ahmed. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fiker, 1975.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 3. Basım, 2000.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1994.

- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Abdulkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İbnü'l-Hâcib, Cemâlüddîn Osmân. *Muhtaşarü'l-Muntehe's-sül ve'l-emel fî 'ilmeyi'l-uşûl ve'l-cedel*. nşr. Nezîr Hamâdû. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2006.
- İbnü't-Tallâ', Muhammed b. Ferec. *Akziyetü Resûlillâh*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, 1426.
- İmam Mâlik, Mâlik b. Enes el-Asbah. *el-Muvaţta'*. nşr. Muhammed Fuad Abdulbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İstemi, Fuat. *Hicret Bağlamında Tarih ve Hadis Metodolojileri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Karacabey, Salih. *Hz. Peygamber'de Nebevî ve Beşerî Bilgi*. İstanbul: Sır Yayıncılık, 2002.
- Karâfî, Ahmed b. İdrîs. *el-İhkâm fî temyîzi'l-fetâvâ 'ani'l-aḥkâm ve taṣarrufâtî'l-kādî ve'l-imâm*. nşr. Abdulfettah Ebû Ğudde. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2004.
- Kıyıcı, Selahaddin. "Peygamber (s.a.v.)'in İctihadları". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1994), 1-42.
- Kurtubî, Ahmed b. Ömer. *el-Müfḥim limâ eşkele min Telḥîşî kitâbi Müslim*. nşr. Muhyiddin Dîb vd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996.
- Mansûrî, Nayif b. Salah. *İrşâdû'l-kâsi ve'd-dânî ilâ terâcimi şuyuhu'-Taberânî*. el-İlmâre: Mektebetü Dâru İbn Teymiyye, ts..
- Mâveridî, Ali b. Muhammed. *Edebü'l-kādî*. nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân. 2 Cilt. Bağdat: İhyau Tûrâsî'l-İslâmiyye, 1971.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahmân. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*. nşr. Beşşâr Avvâd. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980-1992.
- Mübârekpûrî, Muhammed Abdurrahman. *Tuhfetü'l-aḥvezi bi-şerḥi Câmi'i't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts..
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şâḥiḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 3. Basım, 2000.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 3. Basım, 2000.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî şerḥi Şâḥiḥi Müslim b. el-Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyai't-Tûrâsî'l-'Arabî, 1392.
- Özel, Ahmet. "Bâci". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl. *Uşûlü's-Seraḥsî*. nşr. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî. 2 Cilt. Haydarâbât: Lecnetü İhyai'l-Ma'ârif en-Nu'maniyye, 1372.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Mirḳâtü's-şu'ad ilâ Süneni Ebî Dâvûd*. nşr. Muhammed Şâhib Şerîfî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Tenvîrû'l-ḥavâlik 'alâ Muvaţta'î Mâlik*. 2 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1969.
- Süyûtî, Abdurrahmân. *el-Bâhir fî Hükmi'n-Nebiyyi bi'l-Bâtın ve'z-Zâhir*. nşr. Hayri Kırbaçoğlu. Kâhire: Dâru's-Selâm, 1987.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Şehabeddin et-Tûribişti, Fazlullah b. Hasan. *Kitâbu'l-Müeyesser şerḥu Meşâbiḥu's-sünne*. nşr. Abdulhamid el-Hendâvî. 4 Cilt. Riyad: Metebetü Nizâru Mustafa el-Bâz, 2008.
- Şeltût, Mahmûd. *el-İslâm: Akîde ve şerî'a*. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 18. Basım, 2001.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *İrşâdû'l-fuḥûl ilâ taḥḳîki'l-ḥaḳ min 'ilmi'l-uşûl*. nşr. Ahmed Uzv İnâye. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, 1999.
- Şimşek, Murat. *İslâm Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları*. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Taberânî, Süleymân. *el-Mu'cemü'l-evsaf*. nşr. Tarık b. İvazullah, Abdulmuhsin b. İbrahim. 9 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1995.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerḥu Meâni'l-âsâr*. nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdelhak. 4 Cilt. Beyrut: A'lemu'l-Kütüb, 1994.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerḥu Müşkili'l-âsâr*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Tarı, Nihat. "Arap Belâgatinde Kasr Yolları Ve Aralarındaki Belâgî Nüanslar". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Aralık 2023), 151-176.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Câmi'u't-Tirmizî*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 3. Basım, 2000.
- Türcan, Talip. "İslâm Hukukunda İki Farklı Geçerlilik Alanı: Kazâi ve Diyânî Hüküm Ayırımı". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 19/1 (2006), 159-167.
- Ukaylî, Muhammed b. Amr. *ed-Ḍu'afâ'ü'l-kebîr*. nşr. Abdulmu'tî Emîn Kal'aci. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Vâilî, Muhammed Haydar. *Nüzhetü'l-elbâb fî kavli't-Tirmizî ve fi'l-bâb*. 6 Cilt. Riyad: Dâru İbnu'l-Cevzî, 2006.
- Yıldırım, Enbiya. "Mülâane Ayetlerinin Nüzûl Sebebi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 191-200.
- Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ. *Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. nşr. Abdulkarim el-Azbâvî vd. 40 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Hükümetü Kuveyt, 2000.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.

Extended Abstract

The Prophet Muḥammad is a messenger who receives revelation and at the same time, he is a human being with his mind, will and feelings. In addition to his duty of conveying the message, the Prophet Muḥammad also has the duty of resolving da'wās between people.

In the Qur'an, the Prophet Muḥammad is asked to judge with justice and the believers are asked to accept and obey the decisions made by him without feeling any distress in them. In the ḥadīth it is reported that the Prophet Muḥammad resorted to means of proof such as witnesses and evidence in the trial and respected the defendant's oath. The Prophet Muḥammad said, "I am a human being like you. You bring your da'wās to me. Perhaps one of you presents his evidence better than the other, and I will rule in his favour based on the presented evidence. Whoever I have given the right to his brother, let him not take anything from him. Because I gave him a piece of the fire that he will bring on the Day of Resurrection." This is ḥadīth is important in terms of emphasizing his human aspect. It is seen in the ḥadīth that the Prophet Muḥammad considered the religious, moral and legal aspects of the case when deciding issues related to the judiciary, and informed that honesty and halal, deception and haram are essentially two sides of the same thing. On the other hand, there are narrations in the collection of ḥadīths that the Prophet Muḥammad was waiting for wahy on issues about which no decision was made, and that he did not decide in his own opinion. Therefore, it is important to reveal the human and prophetic aspects within the framework of the narrations in question about the judicial decisions of the Prophet Muḥammad. In the study, the narration in question was analysed in terms of isnād and matn, and the relationship between the Prophet Muḥammad's practices in judgment and the quality of being human was revealed from different aspects through the perspective of muḥaddiths and by using the inductive method.

The Prophet Muḥammad decisions in matters related to the judiciary in accordance with his quality as a judge, at the same time, he instructs people to behave responsibly by reminding them that Allah sees them and will take them to account in accordance. It is seen that the muḥaddiths deal with the subject by establishing a relationship between reward-sin, truth-injustice, legitimate-illegitimate, halal-haram and they unite the between law and morality. On the other hand, the fact that muḥaddiths emphasis on the human aspect of the Prophet Muḥammad coincided with a later period is a matter that should be taken note of. In the emergence of this situation, we can talk about the impact of developments in the field of Islamic sciences, the language, reasoning and understanding skills of scholars, and the scientific and intellectual movements of the period.

When the legal dimension of the Prophet Muḥammad's court decisions is taken into consideration, it is understood that it is not possible for him to know the unseen and what passes through people's hearts unless it is communicated by revelation. In deciding da'wās, he ruled according to the apparent, that is, general principles, available evidence and the testimony of witnesses, to set an example for others. He left the responsibility to the parties and gave warnings by reminding them that even if he reached an opinion because of available evidence, witnesses and presumptions, he could be mistaken/misled in his decision. Expressions such as "according to my opinion" and "according to my opinion" expressed in the ḥadīths suggest that the decision given was based on idjtihād. Again, although the Prophet Muḥammad reached an opinion after the trial, he took some precautionary measures in case there was any other evidence that might affect the course and outcome of the case. In legal matters not determined by the Qur'an, the issue of whether the Prophet Muḥammad performed idjtihād with is disputed among fiqhists. There is a dispute among scholars as to whether the Prophet Muḥammad exercised his own opinion on issues not determined by a religious ruling. However, there are examples in ḥadīth sources that show that he sometimes waited for revelation, sometimes gave his own judgment, and was corrected when he made a mistake. It is possible to divide the da'wās that the Prophet Muḥammad conducted into two groups: da'wās that involved both revelation and idjtihād, and da'wās that were decided by his opinion based solely on available evidence. It has been concluded that the ḥadīth that was the basis of the study is related to da'wās where idjtihād is current and based on witnesses and evidence.

It is observed that the Prophet Muḥammad ruled according to the apparent in da'wās between people, and that there was no difference between him and other people in terms of sources of information and research opportunities. The understanding that he ruled according to the apparent, but he knew the hidden side of the matter and that he ruled according to both the apparent and the hidden, does not seem to be acceptable because it would lead to ignoring the Prophet Muḥammad's human nature. In fact, he himself emphasized that he was a human and that he ruled according to the available evidence and the statements of people. At the same time, the claim in question puts him in the position of being someone who both knows the truth and hides it, which contradicts the fact that the Prophet Muḥammad, who conveyed the Qur'an to people, was trustworthy and truthful.